थौंकन्हे

नेपालभाषाया

प्रगतिशील

मासिक पत्र

धलक

विषय	पतिल्याख	विषय	पतिल्याख
१ (न्यातपोल)	न्हेवने	१२ झीगु भाषा गथे च्वये ? — नारायणप्रशाद ···	४३५
२ धलःपौ (चिनाखँ) फत्तेवहादुर ··· ···	४१९	१३ विकृत भावना (चिनाखँ) दुर्गालाल 'ख्वविलु' ···	४३९
३ बेकारी समस्या (च्वखँ) ध्रुवनारायण कायष्ठ ···	४२०	१४ म्हपुजा खुन्हु (बाखँ) — भिक्षु अश्वघोष ···	४४०
४ दुघाः (चिनाखँ) — एन. के. 'रोशन' ···	४२१	१५ जिगु खँ छ छाय् न्यने मयल ? ध्रुवकृष्ण दीप ···	४४१
५ छुमां (चिनाखँ) — ईश्वरानन्द श्रेष्ठाचार्य ···	४२२	१६ नैतिक बन्धनय् मिसा — बासुपासा ··· ···	४४२
६ झङ्गु सफुलि (बाखं) — रे. र. न 'स्यस्य' ···	४२४	१७ हलुख (च्वखँ) — चन्द्रमान श्रेष्ठ ··· ···	४४४
७ स्वयम्बर (चिनाखँ) — चक्रानन्द ··· ···	४२९	१८ स्वयम्वर (बाखँ) — तिलकप्रकाश ··· ···	४[illegible]
८ ब्वसा धर्म (च्वखँ) — रामवहादुर श्रेष्ठ ···	४३०	१९ गय् थें मस्यु — प्रेमवहादुर ··· ···	४४७
९ याकन बयि जः (चिनाखँ) — उफोस्वां ···	४३१	२० ख्वगु नुगलं (चिनाखँ) — रामवहादुर ···	४४९
१० चीनयागु विभिन्न भाषा — नानिहीरा ···	४३२	२१ सम्पादकीय ··· ··· ···	४[illegible]
११ सूर्योयात (चिनाखँ) — धर्मबीरसिह ···	४३४	२२ सफुलि-खँ ··· ··· ···	४[illegible]

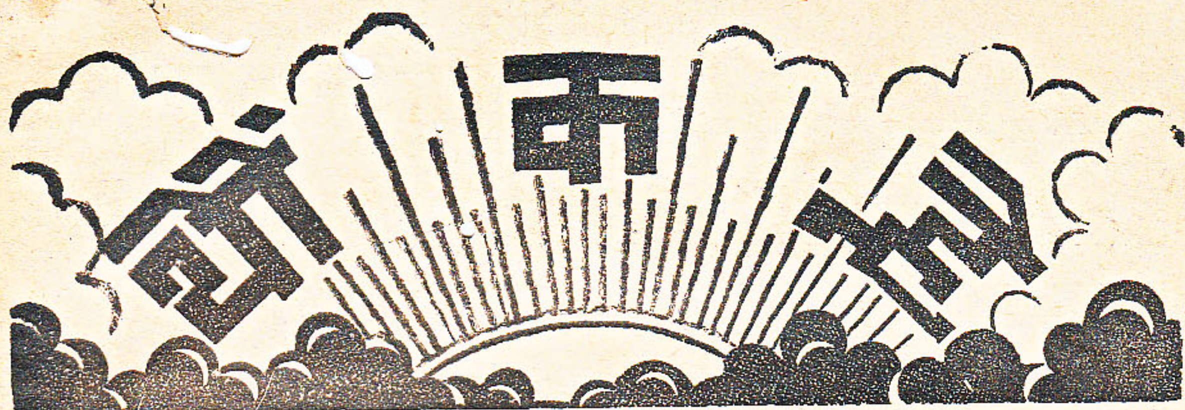

सूचना

" थौंकन्हे " या ब्वमिजुपित जिमिसं थ्व खँ च्वयेका च्वँना कि १०७५ यंलां निसें " थौंकन्हे " छिकिपिनिगु ल्हातस थ्यंके मफुनि । थुगु पति १०७५ या दिल्ला व गुंलाया ९।१० अंक खव । आवं निसें लय् लय् पत्तिकं इलस इलस पति पिकायेगु धयागु जुउगुलिं पिकाये मफुगु ल्यंगु यंला, कउला, कछला, थिला व पोहेला यानाव न्यालायागु छगुलि विशेष सफुलि पिकाये त्यनागु दु । थ्व सफुलि उक्त न्यना च्वंगु अंकया स्वरुप जुइगुलिं ग्राहकपित पत्रिकाया थासे थ्व सफुलि थ्यँब बइ । थुकिं यानाव झीगु साहित्य धुकुतिस छगुलिसा सफुलि नं अपोल दव वइगुलिं जिमिसं थुगु ज्या भि ताया ।

प्रकाशक ।

भीत गुगु नाना समस्यां न्ह्योपना च्वँन थौंकन्हे
उगु समस्या दूर यायेत न्ह्याः वया च्वँन "थौंकन्हे"

सम्पादक—रे.र.न. 'स्याय' उपसम्पादक—पुष्परत्न

दँ ४. } कान्तिपून, दिला, गुंला १०६७ { ल्या० ३।१०

धलः पौ

—भाजु फतेबहादुर सिंह

न्हूगु वर्ष ल्या पवना च्वन विगत जीवनया जिके।
डाह, इर्ष्या द्वेष ब्याकं स्वीगु छ्योंले जि दिके।
          तोपुयां तोप्वो मज्यू जिगु दोष आपू̃ स्नं जक।
          भिँक कसिना लेंदना च्वन हाकुसे थोने फुक।
कर्म जिगु दुष्कर्म हे जक ज्ञान मरू मखु ज्ञांदयां।
गय् पुले दुर्वासनांजक जागु पःखाः तिन्हुयां ?
          याय्गु जि संघर्ष केवल स्वार्थ साधनया जक;
          सुं मनूय्या कष्ट खंसा फःहिला ज्वी तीजक।
स्वीगु भिंका, स्वीत दयूका, थः सिवे मेपिन्त जि
आः धयादिसँ ल्या छु बी जि लः छुवै छिं गंगु फि ?
          थः भिना करपिं कह्यंका ढोंग रचना याय्गुया,
          ल्या छु बी धाय् बरू स्यनादिसं तेगुगे जि तीपुया ?
मखु मज्यू धैदोगु जूसा विगत जीवन स्वै दिसँ।
स्वार्थ, इर्ष्या, द्वेषया जक थुगु धलः पौ कै दिसँ।

बेकारी समस्या

—भाजु ध्रुबनारायण कायष्ठ

थथपिंके दुगु योग्यता कथं ज्या सँनाव जीवन प्रतिपाल याये मखंपित हे भीसं बेकारी धया च्वँना । थ्व समस्या-यात बेकारी समस्या धाइ । थौं झीगु देश शुभ गतिस थ्यंकेत थाकुया च्वंगु थ्व हे समस्यां यानाव खव । थ्व समा-जया दुश्मन खव, प्रगतिया कट्टरम्ह बाधक खव । थ्व समस्या दूर मजुइकं भीसं देश थथे याये अथे याये धकाव कल्पना यायेगु हे स्वर्गते छें दँनिइम्हसयागु कल्पना थें खव ।

थौंकन्हे भी थास बेकारी मनुखतयगु ल्याख हे मदु । गुली दु, गुली दु ? सारा नेपाले बेकारीपिनि फौज कोख बुईचाया बथान थें दु । थ्व समस्या दूर याये साव, नेपाल उन्नत याये मात्र धकाव भीसं मुक्त कण्ठं धया नं मच्वँनागु मखु, तर अथे जुउगां भन भन बेकारी बृद्धि जुयां च्वँन । थ्व गथे जुल ? थुकिया ज्वलन्त उदाहरण नं भीसं खँना हे च्वँनागु दु कि सरकार, जनता, संस्था (वर्गीय अथवा राष्ट्रीय थ जुयेमा), आदि फुक्कसयानं छगुलि हे लँपु लि-नाव याये मावगु अत्यावश्यक ज्या गुगु खव, वनि न्हापां सिद्ध यायेगु मस्वसें झन छम्हसयां छगुलि ज्या यावसा उकियात मेवम्हसयां मञिउ, छम्हसयां यावगु ज्यास मेव-म्हसयां धोका धया जुइगु । गुम्हसयातं शुद्ध प्रजातन्त्र मावसा, गुम्हं जनवादी प्रजातन्त्र मावपि आदि जुल । अले गनं भीथास उन्नति जुइ, गथे भि जुइ, बेकारी समस्या गनं दूर जुइ ? खुं बढये जुल, दाखुं बढये जुल, देव–गले गजुलि मंत, थये जुल अथे जुल–छाये मजुइ ? छपे मनसें छजोल मतिउसें सुं मनुखया निर्वाह जुये फइ मखु–थ्व ध्रुव सत्यगु खँ खव ।

म्याट्रिक, आइ. ए., बि. ए., आदि जुउपिं नापं बेकारी जुयाव कर्त्तव्य मार्ग सीमित जुये मफु । याकलचाया छगोल प्वाथ जायेकेत मोहल छतकां मचाव । दुहां वइगु धालसा कउ–बागोल नं मदु । अले गनं निर्वाह जुइ ? अले नये मखँन, तिये मखँन । अथे जुसेंलि थ्व त्यव व मत्यव धयागु हे छु देइतिनि ? बस, वँन लाव थास खुल, दतले नल मद-पैवं हानं खुउ बँन । थथे हे जुयाव भी थास अशान्ति न्यँना च्वंगु खव । नये दुथास, तिये दुथास जुल कि न्ह्याम्हसयां नं बाकी मतव ।

थौंकन्हे गुलीखे प्रगतिशील व्यक्ति धायेका च्वंपि फुक्क छकोल तूफान वव थें वल, हानं इमिसं मौनव्रत धारण यात । छम्हसयां भिगु ज्या याये त्यंसा मेवपिसं उकियात लिच्वासा बियाव कार्यान्वित याकेगु मस्वव । न्या ववसा ल्हात न्ह्यचियेकइगु, सर्प ववसा लिचियेकइगु धाव थें भि जुइगु छुं लक्ष खँने दत धायेवं मेवम्हसयां नुगल सुयेका हइगु । छकोल हालिइ, कवर्यात जक तुच्छ धानये याइ, थव जक गुलीं ज्या याइम्ह थें च्वंक । तर मभिगु लक्ष जुउसा झन थव लिचिलाव कवर्यात अवगाल नकेगु ज्या याइ । सुं छम्ह व्यक्तिया पार्टी सर्व जन हिताय ज्या यावसा वयागु नीति गथे यानाव स्यंके धकाव मेवपि जुइ । फुक्कं जनताया हितैषी जुयाव पिहां वइम्हसयात नं थ्व व्यक्तिगत स्वार्थ सिद्ध याइम्ह धकाव जनतास भ्रम स्यंका विइगु । छगुलि मात्र आदर्श सिद्धान्ते दतये जुयाव सामूहिक स्वार्थया लागी ज्या यावसा थन गुली भि जुइ ? तर थव थव ल्वायेगु अ-र्थात गृह–कलह (*Civil War*) जक जुल । अले छु माल्ल ? " भाइ फुटे गँवार लुटे " धाव थें बेकारी बेकारी हे गरीब गरीब हे तुं जुया च्वँने माल । समस्या छुं हे भिगु गतिस परिवर्त्तन मजुउ ।

सरकारयात जनतायागु सहयोग मदु थें जनतायात सरकारयागु सहयोग मदु थें न जनता बल्लाव न सरकार हे बल्लाव । फुक्कं ग्वाथुला चलाक ला जुया जुइगु । अले छु याये ? थव कपाले किसि मखं, कवर्या कपाले सि खंका जुयां छु याये ? गुकथं यानां देशे अशान्ति दूर जुइ, गुकथं यानां बेकारी समस्या तँना वँनिइ–थ्वहे सियेकाव आम जनता व सरकार एकत्रित जुयाव ज्या संसा जक भी थास भि जुइ । तर थ्व ला न्ह्याम्हसयां नं सिउ कि ज्या याये माव धकाव न्ह्याम्हसयां नं धाइ, तर न्ह्यचिले बेलस सुं मदु ।

थौंया घडीस भीत दुगु स्वतन्त्रता हे गुमये जुइगुया लक्षण खँने दु थें च्वं । खाली भीसं जुजुयात जक धयां नं छु याये, मञ्चे भाषण याना जक जुयां छु याये ? मुख्यत: भी थास गुगु ज्या यायेगुया बन्दोबस्त मिलये जुया च्वंगु दु, उगु नि कार्यान्वित याके फये माव । गुवेले व ज्या जुइ, अले तिनि बेकारी नं न्हना वँनिइ, गरीब नं मदया वँनिइ ।

बेकारीतयगु हे अवस्था कयानं साहित्य च्वया च्वँना, तर च्वयां जक छु याये ? नांयया न्हेवने मेस खयेगुया छु परिणाम खव, व हे परिणाम भीगु जुया च्वँन । चोरी, डकैटी, घूसखोरी, भ्रष्टाचार बढये जुल धकाव जनताया सल बयां छु याये ? सले पिइम्हं मयाक्क धयाथें बेकारीचिं दु । इमि अवस्था खव, सुथे नवसा बहँनिस नयेत मदु । ४५ तकाचा जागीर नयेत नं थवके योग्यता दयेका नं खुला या दँछिया तलब न्ह्यच्याके मावसा गुकथं बेकारी मदया वँनिइ ? भन बढये जुये बाहेक घटये जइ मखु ।

हानं सिनेमा आदिया आविष्कार बृद्धि जुयां च्वँनिइ, थुकिया द्वारं भीत फायदा जुयेया पलिसं अपाल हानी हे जुया च्वँन । नेपाले सिनेमा बढये जुउगुलिं हे छगुलि बेकारी व गुण्डाशाही बढये जुउगु खव । सिनेमां भीत उगु ज्ञान स्यँनिइ थुगुं ज्ञान स्यँनिइ, अये याइ थये याइ धाइ, तर वास्तवे सिनेमा स्वयाव उकि ज्ञान थुयेकाव ज्यास ख्यलाव प्रगतिशील जुये फुपिं व्यक्ति सले ५ म्ह हे मदु धालसां जिउ । खाली वहे नरगीस, मधुबाला, आदिपिनिगु ख्वाल स्वइगु व इमिसं मुक कण्ठं म्ये हालिइगु स्यँनिइगु आदि हे अपालं जुया च्वँन । सिनेमां भि या हे मयाव धयागु जा धापु मखु, थ्व अपाल जुउगुलिं थौंया नेपालया लागी थुकिं भि मयाव धायेगुलिस छुं शंकोच मदु । बांलाकगु सिनेमा वल, धेबा संत अले न्ह्याम्हसां खँ जुल । आखिर मजुइगु नं गुकथं ? न्ह्याम्हसया नं बांबांलाकगु स्वये हे यइ ।

साहित्य प्रचार याये धकाव भीसं थौं गुजोल गुजोलगु गोसाल ख्वया बया च्वँना । तर दँछिया सलं सल मोहल तका बेकारे सिति छ्वये फु, नितका पितका बियाव पत्रिका छगुलिया ग्राहक जुइगु मखु । थुजोलगु अवस्थास भीसं साहित्य प्रचार याये मफुगुया उदाहरण थ्वहे खव कि अपालं मनुखतय साहोत्य पाखे श्रद्धा ह्ला हे तिनि ।

उकिं झीसं थौं गुली गुली मभिगु समस्या फुक्क दूर यानाव देशे देशे गुलीखे उन्नति जुल—व स्वयाव हे झी थास नं सामाजिक व राजनैतिक हरेक क्षेत्रे उन्नति यायां झीसं यंकेगु स्वये माव । न्हापां बेकारी मदयेका छ्वये फयेके माव, नत्र भि याये फइ मखु । उकिं भीसं प्रजातन्त्र शासन कायम यायेत न्हायकं दयेकं तुंथिस क्कस्वयेगु ज्या मयासे सरकार, जनता, आदि फुक्क एकत्रित रुपं सुसंगठित जुयाव गुगु ज्या यानां बेकारी समस्या मदयेके फइ, सुशान्ती कायम याये फइ, उगु ज्या सियेकाव यायेगु भीगु मदिक्क कुतल जुये माव । थुकथं हे नेपालया निंतिं याकनं हे उन्नतिया लँपु चायेकाव न्ह्याज्याना वँनेगु झीगु थौंया सच्चा मानवीय आदर्श व उद्देश्य जुये माव । अस्तु ।

× — × — ×

दुघाः

—भाजु एन. के. "रोशन"

मिथ्या जगतय् च्वने व्यरथ खनि
आः ख्वयेगु जकं जुल थुगु जुनी

जि योःगु वहे सौरभामृत नं
विष जुयाःजकं थउँ न्ह्योने वल
गुलि आशा कयाःगुलि भावलुल
तर, हाय ! थुकिं जिगु नुगःव्छल

वैकल्यं खयेकाः म्हाये माःगु थन
खः, धै जूसा च्वने कष्ट नन
जीबन दुवातय् तडपय् जुजुं
प्याखं हुयि जि थउँ जग न्हिइकं

छुमाँ

—भाजु ईश्वरानन्द श्रेष्ठाचार्य

ए दीन–हीनते छ्योंया त्याथले
गया च्वंपिं, वना च्वंपिं च्वय् च्वय्,
नांगा पचिपिं, – कां, खू, धुसित
दुया शक्तिया जा थुया च्वंपिं
"अक्मनं स्वे मखुला मिखा चायका ?"

हाना मदुपिं, कत्तामदुपिं—
दुया नरमेधया फल कया च्वंपिं,
ए सुलुप्या, ए म्वरि खाका च्वंपिं,
ए पिचुरुवा, ए नुगः बँचुपिं,
"स्वे हे मखुला अक्मनं थुखेर ?"

शक्तिया अयूला चुच्चु त्याना
प्याखं मीमया स्वे छु मगाःनि,
यना पलंगे भिं–बौलागु
हाग्से अक्मनं ह्वंके मगाःनि ?

ए लायकू दबुली प्याखं ह्नीपिं
गं धानातःपिं लामनः मौत
लाय्‌फै मखुत स्वैतं गवलें
चाय् धुंकल मिखो, थ्वी धुंकल छुं।
"लाय् धका आ सुलु हे पुइम्वा !"

न्यंक भनं थउँ 'वल वलया' सः
खल बल कोलाहल प्यख्यरं।
ग्वालि ग्वालि वा जित बचेया,
ह्वाइ माराज्या सः छु मताला ?
'आम ख्वाय् पहलं छु फवना च्वंगु ?'

छपय् छम्वाया निति दनदन
च्यागु मिप्वाया जः छु मवः ला ?
छ्जु पुने मखना, थाय् बाय् मदया,
सिना च्वंपिं थौं गुलिखे, न्यूँला ?

कुलां मुगलय् हिरा सुव्वाया छैं
तुपतं ख्याना खुल हँ धाःगु,
जुजुमां साहुयात स्याना ज्वुन्हु
सुच्चुक सर्वे ल्हाल हँ धाःगु,
दिव्यरत्नया सक्षुपुजा या थाय्

वःपिं मिमाते न्हायूपं चातहँ,
इन्धंगु वनेथाय् ढ्विंनी छह्मसित–
ह्याना तल हँ पामोलं कयूका ।
"मताला, ख्वाँय् पह सिंके सौगु ?
थी मफुनि गो जिमित धयाला ?"

८

कणधार ए फुक जनताया,
सुत्रधार ए उन्नति पथया,
झंका उन्नति देशे हइपिं,
स्यंका आसे आ भिंके धाइपिं,
नले दले अफ़ वनेत स्वइपिं

इमाँ थें च्वे च्वे मन्दः काइपिं ?
"न्य, तिस्सलं हाला हःगु सः न्य !"

९

चतंया औलं कयूका च्वंपि
ताला ज्वरे हाला हःगु तिस्स
"ने माल, ने माल, नेगु हकि
पित्यात, पित्यात व्वा म्वे द्यात जिमिगु ।"

१०

"नय् माल म्वायूत, हकि छुं जिमित
सर्गः यागु नगु सां मुना हिं,
सिना ह्रिं अथवा गुँया सिमाहः
यावा पवः कुचा कुचा थलाहिं
नयूमाल हिं, नयूमाल हिं जिमित

११

छचंगू कें 'वरु से' 'वाय् सां हिं ।"

मुलुं तिया धुँ, भालु नं स्याय् फु,
सिन्कां नं किसि लें थने फु,
जिमि बपिक्वें नं न्वः नाय् चुपि थें,
ख्वःचा सिबे जिमि लुसि जःजू !
न्ह्यागुसां न्ह्याक्वसां हिं 'वा थने हिं;

१२

सा-भि दुरु-बजि, महि-चहि मधया ।
न्ह्यागुसां न्ह्याक्वसां आहे हिं;
छचंगू क्वें वरु सें 'वाय् सां हिं ।
थौं हे थत्थें आ हे हिं ।

१३

खबरदार, मखुसा तोता हुँ,
सिन्कां थिना व्छे म्वायूक चिला हुँ,
मुलुं ध्वेपी म्वार्‌क बिस्युं हुँ,
लुसि थी हे मलाकं स्ू हुँ,
थौं हे थत्थें आ हे हुँ ।

तोता हुँ आ थत्थें हे हुँ ।

१४

झङ्गु सफुलि

-- रे. र. न. 'स्यस्य

गुलि दये धुंकल जि थवगु सफुलि (चिना-खँ-मुंना) पिकाये धकाव कुतल याना च्वँनागु, तर जिगु कुतल अथें हे सिति वँना च्वँन। थवगु सफुलि पिकाये मखँनाव जि हिइ मिइ हे नं चाया च्वँने धुन। छन्हु मखु निन्हु मखु–गुलिखे मनुखतयत ग्वकोलखे धाये धुन, हाले धुन, बा: बा: धाये धुन; तर सफुलि थाकेत चन्दा धेबा छगोल हे ववगु मखु, ववगु हे मखु। खालि वइगु भयागु आशा हे जक। थ्वहे खं म्हाय पुसे च्वँनाव छन्हु थवगु चिनाखँ-मुना च्वया तयागु कापि पुत्त पुयेकाव स्वया च्वँना। थवगु चिनाखँ स्व स्वं जित: झन दिक्क जुया वल। थवगु छपा ल्हात न्हकुस बिकाव झुकुहुँ पयतुना च्वँना। न्हेवनेसं मां वयाव जिके न्यँन–"अये बाबु! छु याना च्वँनागु?…जि ग्वको धाये धुनका, न्हचाबेलें आमथे। उपाये धिक:म्ह काय जुया:… छेँय् स्वयेगु हे मखुत ला?:…हँनिइचाला सत्य नं जाकि हे मदु……जि सुयात छु धा: वँने आ:…छंत मधासें? जिगु म्हुतुं छगुलि ताहाक:गु सासल पिहां वल। जि थवगु ल्हात लिकयाव दँना अले ङ्याले फ्यतुना: चुक पाखे फहिला। मामं धया हे च्वँन–"बाबु! आमथे जुयां, पार्टी सँनां, सफुलि च्वयां, उखे थुखे वँनां छंत छु दत धकाव? झीत छु दत धकाव?……भीत न्ह्याबेलें प्वाथ् फुसुलु. छेँ भ्वाथल……। जवला खवलापिनि दथुयि. गुली वांमला:; सकसयां न्हेवने क्रमालं जुये मा:; सकसयाकें हेला……थ्व छु फुक्क छं नुगलं गथे मखंगु?…… गथे खँनानं तुलु तुलु स्वया च्वँने फुगु?……" मांयागु खँ न्यँन्यं जित गथेखेसे दु:ख ताया वल। दुख पीरया मुलं म्हछम्हं सुतु सुउथें जुया वल। जि तिइजक दँना ङ्यालं क्रस्वया। मामं हानं धयां च्वँन–"धालसा अथेका, छं लिसल तक विइगु मखु, छपा न्हाय्पनं न्यँना: मेवगु न्हाय्पनं ब्वयेका व्छइगु……ज्याथम्ह अबु मफया: पिहां तक नं वँने फुगु मखु……जि थुज्यावम्ह जिथिम्ह मां थथे न्हिन्हि स्वया च्वँनागु दु……थव उपायेधिकल ल्यायम्ह जुये धुंकल का, केहेँजा नापं बिया व्छये त्यइनका……छु हे चिउताक दुगु मखु हरे! छं जिमित गुबेले सुख बियेगु……?" मांया स्वखना सल भन थहां वल। जिगु नुग:पा हे तज्याइ थें च्वँना वल। मांया सल जि न्यँनां न्यँने मफुत। थवगु म्हुतु-प्वाल तिउ तिउं जि हाला–"का का! गुलि न्यंका च्वँने मा:गु व। गात बा: बा:, गात……"जिगु पहल खँनाव मां भुनु भुनु हाहां अनं वँन। जि कुउ नयाव फ्यतुना च्वँना अले भतिइचा जायेव हाकनं वहे कापि पुयेका। थुथास लाक्क हे जिमि केहेँ असला स्वारःक्क कोथास दुहां वल। "छु स्वया च्वँनागु, दाइ! व?…… स्वा:-खि: नं खिउँसे च्वं… हँ"–जिगु लिक्क वयाव असलां न्यँन।

"जिगु चिना-खँ-मुंना का, मेवगु छु दइ धका: जिके??"–जि थवगु स्वाले च्वंगु खिउँ-थोल भचा चियेकाव लिसल बिया।

"स्वये, जित नं निपु स्वँपु न्यंकिरे। गुली तक बांला: थें?"–छेँल संका संकाव असलां धाल।

"जि छपु निपु यायां च्यापु भिपु स्य:स्य:गु चिना-खँ-मुंना न्यंका। न्यंलिसे असला लमताता वल। "थज्या-थज्या:गु का……"–जि दथुस हे नु वाना। "आहा, चिना–खँ ला साप हे बांला: खँनिइ! आम सफुलि ला याकनं हे पिकाये मा:का, दाइ!… ग्व गुबेले पिहां वइगु, प्रेसे मबियानि ला?

"गन पिकायेगु खँ? धेबा ग्व पिकायेत? आ: ला जि सँना च्वँनागु? चन्दा म्हये हे फुगु मखु… उकिं ला जि दिक्क दाक्क जुया च्वँनागु……"

"मखु, कुतल यारे। जु हे जुइनि, आय्बुये मा:ला?

"कुतल ला याना हे च्वँनागु दु, आ: भन अपोल यायेका। सफुलि जुया: पिहां वइ बेले ला छ गाक्क द्दा लयताइ…हँ!"

"जरूर, जरूर। छाये मताइ धका: ?"

"छंत उपायचोकं थ्व सफुलि. यसेंलि थ्व सफुलि

छंत हे द्यछायेका मजिउला ? अले छ गाक्क हे लय्ताइ ।"

"जित ? जित द्यछायेगु ? जित छाये द्यछायेगु ? थ्व सफुलि ला न छंगु खः, न जिगु हे खः । थ्व ला राष्ट्रया सम्पति धका: खः, अज्ज विश्वयागु । छं सफुलि श्रृष्टि यात, तर सफुलि छंगु जिगु सुयागुं व्यक्तिगत कोसल मखु । थ्व ला विश्वयापिं मनुखतयगु मंकाःगु वस्तु खः । उकिं जित थाकलचित द्यछायेगु धयागु छुं जुये फइ मखु । छं सफुलि पिकाये मात्रं, अज्ज च्वये मात्रं हे विश्वयात द्यछाःगु जुइ धुंकल । थुकियि न छंगु, न जिगु अले न सुं मेवपिं व्यक्तितयगु जक हे हक दइ । थुकियि ला विश्वया जन्मसिद्ध अधिकार जुइ ।"

थुकथं असलां थवगु भावना तप्यंक नुगाना ह्वगु खँना-व जिगु हि नं छकोल क्वाना वल । जिगु ख्वाल नं न्हापा थें खिउँसे मच्वंसे थिना वल । अले वं थवगु खँ दिकेव जि छकोल चकंगु ख्वालं फिसिङ्ग न्हिला ।

"का जि चाःहिउ वँने त्यल ! न्हिछि गुम्म गुलि च्वँनेगु ?"–जि कापि दराजे ततं धया ।

"जि नं लख काः वँने त्यल······"–धाधां असला नं न्हिला न्हिलाव वँन ।

× × × ×

छें पिहां वयाव जि न्हुउलाछि तिनिखेल पाखे वँना । फस नयेगु इल जुया च्वंगुलि धराधर मेवपिं मनुखत नं खेल पाखें हे वँना च्वँन । तिनिखेल गिथे जि महाकाल-देव पाखे वँना । उबेले हे लाक्क 'रेब !', धावगु सल तायेवं जि देवपा पाखे थयेक फहिला स्वया । महांकाल देवया थासं मलखरत्न जित सःता ह्वगु जुया च्वँन । जि सुरु सुरु वयाथाय् वँना । जि न्हेवने थ्यँनेवं वं जिके न्यँन–"गन वँने त्यनागु, रेब ! याकलचा चाःहिउ वयागु लाकि ?"

"थुबेलेति थन चाःहिउला वइनि सकलें । वरू जि सिबे नं छ याकःचा थें च्वं । जि ला न्ह्याबेलें एकलालव्य हे जुलनि । जि पासापिं हे सुं दु धका: ? तर अजुगति ला थ्व धकाः, न्ह्याबेलें पासापिं लिसे वइम्ह थौं छ छाये याकचा ?"–जि न्हिले थें थानाव न्यँना ।

"जि नं याकचा छ नं याकचा जुउगुलि ला, भी निम्हं श्वउँ नापं चाःहिले धका: सःतागु ?"–वं नं अथे हे थानाव लिसल बिल ।

जि ख्याल थें छकोल न्हिलाव धया–"छ स्वये हे सुटेड़ बुटेड़, जि थथे भ्वाथलम्ह नापं चाःहिले बेले छंत बांमलाः मजुइला ? छ लिसे वये ल्वइला बरू ?"

"का तोःति बेक्कःगु खँ ।"–थथे धाधां वं तिइजक पलाख न्ह्याकल । जि नं नापं पलाख न्ह्याका । तिनिखेल सिथं सिथं निम्हं खँ ल्हा ल्हां वँना । वँवं मलखरत्नं जित धाल–'रेब ! छंके जि छता खँ न्यँने माःगु दु । अँ, थ्वनि धारे न्हापां थौंकन्हे छु याना च्वँना ? कलेज नं मवं धाःवगु न्यँना, पार्टी नं मसं धाःगु न्यँना । खालि साहित्ये हे जक सँना च्वँनागुला ?"–थवगु खँ थवम्हं त्वाथलाव वं जिके न्यँन ।

"ग्व ? अथें हे का, छुं यायेगु स्कोप मदु । स्कोप दुसा धकाः छुं याये फइ...। जि ला साहित्यिक जगतं नं सिना हे वँने मालिइन थें च्वं ।"

"छाये, उपायचोकं ग्राय्बुगे माःला ? जुयाहे वइनि । मेव मेवपिंत अथे मजुउ । छंत जक जुइला ?"

"मेवपिं नं जि थें हे खःनि । छछाक नयेत, छजु पुँनेत इमि नं ला आसु ग्रासु जु हे जुउनि ।"

"मखु, छंला जिमित जक ङाह् याइगु खँनिइका-लाय -मि (Capitalist) धकाः । जिपिं थें मोज मज्जाय् छिप्रि थुग्रोर्पि राजनैतिक अले साहित्यकारत च्वँना च्वगु गुलीखे दु, गुलिखे······।"

"दइ छम्ह निम्ह अज्यापि सामन्त अले क्यापिट-लिष्ट राजनितिज्ञ व साहित्यकारत······।"–जि मलखया ख्वाल स्व स्व धया ।

वं भतिइचा ख्वाल ह्याउँकाः धाल– 'छंला तप्यंक तप्यंक हे बोः बिये यः खँनिइका ! छं हे विचार याना स्वरे ! फलानाम्ह धिस्काम्ह जन–नेताजु धाःपिं, जन साहित्यकार धाःपिं, जन कलाकार धाःपिं चुइंक अले

टम्म लं सुरूवाल फिना:, कशिमराया कोटं कस्सिकसाउ जुयाः इपि न्ह्याबेलें मजुउला ? इमिसं होटले ग्रामलेट नं ला वाकी मत:नि । भो थें त्याँय्म्हपिसं ला सुटेड बुटेड़ जुयेगु नं म्ह मयाः थें । गथे खः लाकि मखु ?"

जि वयात लिसल बिये मफुत । वयागु खःगु खं जिगु ख्वाल ह्याउँसे च्वंकु च्वँकुं खिउँका बिल । वं धाधां बँन –"जिला थथे धकाः धयागु"·····विचार मयासे जिमित जक छ्वाछ्वा याये मतेरे ।"

"छु याये ? परिस्थिति हे थथे जुया च्वँन–" जि तिइजक नु वाना । ह्वाकनं वं छ्थुं जिगु खँ त्वाथलाव धाल "मखु, थ्वला स्वाभाविक हे खःनि । सकसियां थवपिनि नि छिंकइ । छं नं थ्वहे नीति ज्वँने माःका वला । अले धकाः छंगु लँ बांलाइ, छंगु नसा साइ, छंगु ख्वाल चकँनिइ ।" वं मेव पाखे हे खँ व्वाके त्यन–"मनुखयाके बाथल नीति नं दये माः, खालि त्यागी जक जुयां छु याये ? थव हे जक गाले दुना च्वँने मालिइका । अँ म्वालका, खं थन थ्यंक छाये ताहाक याये ? छंगु नि खँ बांलाक न्यँने का । छं धाथें छु जक यानाः न्हि फुका च्वँना थौंकन्हे ? थ्व नि धारे ।" व ह्वाकनं थवगु खँ दिकाव जिगु खँ न्यँन ।

"ग्व, जि ला धाये धुननि । विशेष साहित्ये हे ल्हात तया च्वँनागु खः । आव ला बाक्क हे दये धुंकल । थुवियि नं सँने मासिति मवल । सफुलि छगुलि थाके बिये धकाव सं जुयागु गुलि दये धुंकल । पिकाये हे मफया च्वँन । गुलिसिके चन्दा फ्वँने धुन, गुलिसिके झिपचि जोड्ये याये धुन, गुलिसिगु चाकरी धयाथें हे नं याये धुन । सुनानं हे बिउगु मखु । जिउ जिउ धाइगु, तर, थउँ तक ह्रा जक ह्रायेका तइगु सिबे सुनान बिउगु मखु । न्हिन्हि थुकिया निति सँना च्वँने धुन, अथे नं काये फुगु मखु । आः ला निराश हे जुये धुन । नेपाल भाषाया प्रकासन पालाःत धालसा नाभ जकया, न्ह्याबेलें धेबा मदु । व मदु, थ्व मदु–छु मदु छु मदु जक धाइगु । अथे धाये धालसा थुपिसं नं सफुलि पिकया हे च्वगु खँना, खाली ख्वाः–पाः दुपिनिगु जक अले थव थवपिनिगु जक पिकाइगु । धाये धालसा छु धाये थुमिगु नं याये फक्को चाकरी याये धुन । सफुलि वयसा सकस्यां बांलाः धाइगु, तर पिकया बिउ धकाः खँ न्ह्यथंसा आलताल याना व्हइगु । पिकया बिये धकाः पक्का पक्कि याःपि हे गुलि व्यक्ति व संस्थां भुलये जक यानाः धोका बिया च्वँन । आः ला तचोकं हे जुये धुंकल–थ्व जीवन ला छु धयाथें गथेखेसे च्वँना वये धुंकल । न्ह्याबेलें वाथा वाथा कँना च्वँने माः ।"

मलखरत्न छकोल क्छुछुं बँन अले वं बुलुहुँ धाल–" उखुन्हु छं पिकाये धयागु 'चिना-खँ-मुंना, ला ? जिके नं छकोल छं चन्दा फ्वङगु खः थें च्वं । वहे ला ?"

जिगु ख्वाल छकोल खिउँसे च्वन, खोबिलु ख्वालं फिसिहि न्हिलाव धया–'वहे ला खःनि । आतक पिकाये फुगु मखुनि । छिपिला साहु जक मखु पासापिं नं खः अले वहे भाषाया जाति नं खः धकाः ला तःधंगु आशं चन्दा फ्वँनागु, तर व आशा नं अथेंका । आशाया खिपते हुसुलुं पुयेगु हे बेकार थें जुये धुंकल ।"

व थवगु बों चाया बः थें याना बयँन अले मल्लालाव न्हिले थें यानाव धाल–"मखु, म्वालका अन थ्यंक छाये खँ ? बि हें बियेनि । स्वयेका, छं अन थ्यंक धासेंलि ।"

जि ह्वाकनं वयागु खँ त्वाथला धया– "छु स्वयेका ? गुलि स्वयेगु ? न्ह्याबेलें स्वयेका, स्वयेका हे ला खःनि । जिमिसं गुलि दुःख सियाः सँना च्वँना । छ नं जि थें जुयाः छकोल स्वःसा सिइगु खः ।" जि भचा आवेशे ववगु खँनाव वयागु ख्वाल ह्याउँसे च्वँना वल । व 'मखु' धकाव छु मसिउ धाये त्यंगु, जि थवगु खँ द्यतत बँना-"छ ; धा । छ छम्ह साहु जुयाः नं, छम्ह शिक्षितम्ह मनुख जुयाः न थ्वहे भाषा ल्हाइम्ह जुयाः नं अले छ जिमिहे पासा जुयाः न ग्वाहालि मयाःसा सुनां ग्वाहलि याइ ? अले सफुलि गथे पिहां वइ ? अले जिपि थें त्याःपि वाथा वाथा कँनाः हलोसाह गथे मजुइ ? उकि जि छकोल छंत धाये छं दया दुसा जिपि थें त्याःपि चीमितयगु ज्यास ग्वाहालि या, छं थवगु भाषास मतिना दुसा थवगु भाषाया ज्याय् ग्वाहालि या, छं थवगु देश व समाजयात थकाये यव धयागुसा साहित्ययात ग्वाहालि या अले छं थव पासा पाखे मतिना दुसा जि थें न्ह्याःम्ह पासायात वयागु भि

ज्याया निति ग्वाहालि या।···मेबगु अपाल छु धाये ?" जिगु खँस आवेश जाजां ववगुलि जि काचा काचा थवगु खँ दिका।

"जित: नं छ थुपायचोकं आवेशस वयाव लेकचर याये मावला ?" जिगु ल्हात ज्वँज्वं वं ग्हिलाव नु वात—"बि हे बियेनि······सुत्तु सुयाव······स्वरे, छु धाये ? गुली माल का धा।"

जि तस्वब स्वालंसां फिसिहिं ग्हिलाव धया—"अपाल छु माव धकाव उपायेचा धंगु सफुलियात। २०० तका दुसा कुगा:।"

व छकोल कछुनाव घुरय् जुजुं वँन अले थस्वस्वं धाल—"जिउका, तर जिके थथें न्हेवने मदुनि। अँ, छता ज्या यारे छं। स्व, कंस जि कलकत्ता वँने त्यँना। अनं जि छवाल धुंकाव लिहां वये। अले छंत नाप लानाव खँ ल्हाये अले बियेका मजिउला ? थथे हे याये मालिइका।"

जि वयागु खँ न्हायपनं न्यँ न्यं वँना। स्वालं क्रय् बँस स्वस्वं वँना, छेँ ल नं मल्हुना। छुँ लिसल नं मभिया। जित: गथे थें गथे थें गथेखेसे च्वँना वल। कछुछुं नाप नापं वँना। भीतइचा जायेव व हाकनं धाल—"खँ पाइ मखु, रेब ! छ निस्फिकि जु। मजिउला ?"

जि बुलुहुँ धया—" जिउ, स्वयाव का ! जि थथे हे धका: धायेत छु अधिकार दु धका: ? धाये मावगु धाये हे धुँन।"

जिपि खँ ल्हाल्हां तिनिखेल छचाक चाकहिले धुँन। अनं हाकनं न्हुल—लाछिया ध्वाकां दुहां वया। वँवं वं धाल—"मखु, रेब ! फलानाम्ह नेताजुयात सरकारं ज्वंगु-लिस छिमिस छुं विचार मयानाला ? छुं नु वाना बिये मावगु खब। सरकारयात बोल बियाव छगुलि निगुलि पर्चा च्वरे।"

वं अाव थवगु खँ न्हायनंना हवगु खँनाव जि धया—"मखु, सरकारयात-ला जि अले जिमिसं बोल बिया हे च्वँनागु। तर धिस्काम्ह नेताजुया निति······ग्व, वं जनतायात छुं बांलागु प्रोग्राम वयगु मखु ?·· सँने हे मछि···

जनतां वयात पत्यार मयाव। पूंजीवादी नेता धाइगु। उकिं वयागु खँ कयाव ला जनतायात थँने हे नं थाकु। उली जक मखु, म्हयां म्हछि वं जिमित तक नं बिस्वास बिये मकु। उखुन्हु तक सरकारया हे लिधंसास च्वँनाव वं जनतायात कोल्यल। अथेसां नागरिक अधिकारया हनन यानाव सरकारं पलाख छिउगुलिस जा विरोध हे याना च्वँना। खालि संघर्ष जक थथे हे धकाव धाये मफुनि। ब नं परिस्थिति स्वस्वं वँने। छु याये मालिइ, याये का।"

वं जिगु खँ दियेव धाल—" मखु छं थवगु व्यक्तिगत नामं वयात बांलाक्क समर्थन यात पर्चा च्वयाव बिउरे मावगु धेबा बियेका। जिउसा थउँ हे च्वयाव जि थाय् वा। कन्हे प्रेसस नापं वँनाव थाकेत वँनेका। वयात ला याकनं हे तोतके माले धुंकल। जि मेवपिंत न धया तयागु दु। जि छुं लिसल मबिसे कथिइक घुरय् जुया अले नु वाना—"जिउका, छेँय् वँनाव विचार यायेका।"

"मखु, जिउका मखु। कन्हे हे सिधयेके मावगु; जि कंस ला कलकत्ता वँनेगु। अन कोठीं सवता हवगु दु। फलसा अन च्वपिं नेपालमितयत नं प्रचार याये।"

"जिउका, जि च्वबसा कन्हे छेँय् वयव वयं वयेका······"

फम्किव वँनेगु लँ थ्यँन। "का जि ला थुखेरं वँने—" पयात्त दिनाव वं धाल।

"जिउ जि थुखेर वँनेका। बाय, बाय।"

"कासा न्हि। बाय, बाय !"

व गल्लीस दुहां वँन। जि लाछि सुरु सुरु वया। थामस मत छप्वात निप्वात च्याच्यां वल। छेँस वयाव जि सफुलि याकनं हे पिकाये दइगु थ्व न्हुलगु याशा असलायात बांलाक्क कँना। असला नचोकं हे लसताल।

× × ×

मलखरत्नयात भोंत च्वया बिउ धावगु जि च्या मबियां। च्व नं गथे च्वया बियेगु ? धेबास राजनीति सँनेगु बांलाकगु खँ मखु। छम्ह लायमि (पुंजीपति)या निंति जि थवगु कुर्बानी यायेगु थ्व ला साप हे जिगु सिद्धान्तया अखत खँ जुल। न्हापां च्व हे च्वबसां

जित: जनतां छु धाइ ? मावसां म्हावसां प्रतिक्रियावादी धायेकेगु ला ? उकि जि कन्हे खुन्हु मलखरत्नया थास वँ न मवँना अले वयागु कलकत्तायागु खँ ज्वँनाव पिया च्वँना। तर निला दये धुंकल, मलखरत्न हे न लिहां वल न व जित: पति हे च्वया हल। थ्व निलाया दुने नं जि फक्को उखे थुखे सफुलिया निंति धाव जुया हावङ् जुया, तर न्हापा गथे अथे हे······ज्यास सुनान ग्वाहालि यावगु मखु। खाली खँ जक। लाय्मितयगु व मेवपिं ज्या याइपिं खलकतयगु फताहा खँ, धोका, ढोंग व इमिगु अमानुषिकता खँनाव जि अास जक बुउगु मखु, जित: इपिं खँनाव त्राक्क हे वल नुगले दुने तं नं। अथेसां जि पिने सुयातं छुं मधया, सुयागुं चकनास मवँना। जिगु छुं चावगु नं हे ला मखु। तर असलां जित: मलखरत्नयागु पति मवबला धकाव न्हिन्हि ब्दाप ध्याप याइगु। छुं छकोल च्वया व्छरे धकाव न्ह्याबेलें हाव वया च्वँनिइगु। वया थ्व सफुलि पिहाँ वइगु स्वये गुली यत्र गुली यव। थवगु निंति सिबे नं जि वयागु निंति हे गुली कुतल याये माला वँन–थ्व जि हे जक सिउ। आखिर जिं हाकनं छकोल मलखरत्नयात पति च्वयेगु विचार याना अले धाये माक्को धयाव छपति पति व्छया।

× × × ×

न्ह्याको हे आस यायेगु तर भरे मच्वँनेगु धालसां छन्हु पिउपिउँ निन्हु पिउपिउं लछि लिपा कलकत्तां मलखरत्नयागु पति वल। गुकु कुहां वँने धुंकुउगु आशा स्वँकुसां थहां वल। काचा काचा जि पति ब्वलाव स्वया।

पासा रेब. कलकत्ता

छंत जिगु भितुना दु।

छंगु पतिया लिसल याकनं बिये मफुत। थौं च्वया च्वँना। मेवगु खँ छुं मखु। छं थवगु सफुलि थाकेत धेबा फ्वँना हवगु खँयात जि बांलाक्क बिचार याना स्वया। जि छंत चन्दा त्रिये धयागु ख: थें ख: थें अवश्य च्वँन। तर निसल मछि दां जि गुबेलें बिये धयाथें मच्वं। अथेसां छ पासा खव चन्दा फ्वम्हसियात गथे बिये मखु धाये। ८।१० तका लां बिये हे मालिइ। तर छता खँ दु। छ जि थात्र छेँस वँनाव मांयाके १०० गल चुरथ पेटी कात हुँ अले व ₀० गल चुरथ मियागुया १५ तका दा छंत ज्याला जुल। बस वहे जुलका छंत चन्दा, मजिउला ! मेवगु छं आमकन हे मेव मेवपिंके फ्वनाव खाकि।

छंम्ह पासा.

मलखरत्न।

पति ब्वँब्वं जिगु मिखा ह्याउँसे ह्इिया वल। मिखां छु मखँन। तमं वा क्याररर न्ह्यया: पति झ्याररर झ्याररर खुना व्छया। जिगु म्हया हिनुलिस असह्य दु:ख जुया वल। आखिर झ्याले फ्यतुना छकोल कुउ नया। जि चाल। मेवगु छुं मखु, मलखरत्नया नेतायागु पर्चा जि च्वया मबिया। थुपिं लाय्मितयगु ज्या हे छु दु धकाव ? थुमित धन लाभ जुइगु ज्या याना बिउसा जकं थुमिसं थवपिनिगु ल्यपुल्यं हुया फुया चिप चाप छुं भतीचा भीत बिल, इमित छु ? जि थवगु सिद्धान्ते मलख एक्सप्लाइट् (शोषन) याके मबिया। थ्वहे मखुला जिगु दों ? जि थ्वहे खँ लुमंकु लुमंकुं पुतुहुँ कुउ नया च्वँना। अले सरासर थहां वंना भुतुलिस च्वँगु मत च्याकेगु थल व देशलाइ ज्वँनाव कोथास कुहां वया। ध्याक्के लाक्क कुं फ्वाल्ह वयेक मत च्याका। जुरुक्क दँनाव घाराक्क दराज चायेका जि थवगु ल्हातं च्वया तयागु सफुलि पिकया-वहे चिना--खँ--मुंना म्ह पिइसे च्वँना वल, नुगल हिइसे च्वँना वल। जिगु खिउँसे च्वंगु व ख्ववगु स्वालं अले थर थर खावगु ल्हातं ज्वँना तयागु व सफुलि छकोल क्वथिइक स्वया। जिगु मिखां खोबि सो सो वल। थवम्हसयां च्वयागु धया थें जित थवगु सफुलिस साप मतिना वँन। जि थवगु नुगलं मफु मफु काचाक्क सफुलिस चुप्पा नया अले थवगु नुगल पास दिकाव घयपुना। जि मफुमफु हाकनं छकोल थवत थाते हयेत कुतल याना अले सफुलिया पति छपति निपति खुखुं मतया मिस नयेका। भोंत मि थिल। जिगु चिना-खँ व्छल अले भोंत नाप नापं चिना--खँ नलि जुल। मतया

नाप नापं भोंत व्छवगु कुं त्या: त्या: थड़ां वया च्वँन। थवगु मिखां तुलु तुलु स्वस्वं जि थवगु कोथास दिप (मशान) दयेका। थवम्हसयां श्रृष्टि यानागु चिना-खँयात मिस तया। छ्पति निपति यायां सफुलि च्यापति झिपति पाव जुजुं वँन। आव जि पिपति न्यापति पिपति न्यापति खुनाव नं सि नयेका। अले गुलीं व्छव्छं नलि जुया वँन, गुलीं भुयुसे झँना वँन। उथास लाक्क लुखां स्वाराक्क असला दुहाँ वल। जि काचाक्क कापि पँ हे मत प्वाते थिइका। अन च्वंगु दृश्य खँनेवं वं नु वात--"स्वये, चिना खँ थेँ च्वं। यमां! ख हे खवका। स्वये, छु यानागु व?" असलां जिगु व पिने पिनें झँने धुंकुउगु कापी काचाक्क लाका काल। जि ननि हे मदाना।" का स्व ग्वपतिमछि व्छयेके धुंकल खँनिका हरे!" सुकु सुकु ख्वयाव असलां थवगु मिखां खोबि सो सो बाल वयेकल।

जि छकोल गथेखेंसे ख्वाल क्कथिइक असलाया खोबि स्वया अले काचाक्क निपा ल्हातं ख्वाल त्वपुयाव छकोल कुउ नया। आखिर जिगु मिखां नं खोबि दिके मफुत।

× × ×

स्वयम्बर

—भाजु चक्रानन्द्

१ वा प्रिये! भी स्वयम्बर याये वा।
थ:थिति पासापिं जन्ती मवस्यां,
सुपाँय्या जंतिं भः भः धाई।
चिलाख ज्वना नायूत मवःसां,
ल्यू न्ह्यो पलपसां जः वियां हयि।

२ वा प्रिये! भी स्वयम्बर याये वा।
पञ्च बाजंया स तायेमदुसां,
घननन घननन नँ न्याना वयि।
लसकस यायेत मां तता मदुसां,
कलस ज्वँना वयि मयूजु निशा।

३ वा प्रिय! भी स्वयम्बर याये वा।
गसि गना वंसां स्वां भवाः जुउसां,
नगुया स्वांमा र जनीं हना हयि।
होंकेत भी पुरोहित मवःसां,
संध्यां भीः ल्हा छस्वा याना बियि।

४ वा प्रिये! भी स्वयम्बर याये वा,
च्वनेत थाय् थन गनं मदुसा,
पुन्ही मिलाया भी लासा दु।
नये त्वने यायेत छुं हे मदुसां,
आशां भीत ला म्वाका तयि।
वा प्रिये! भी स्वयम्बर याये वा।

"थौंकन्हे" यात निबन्धात्मक लेख बियाव मां-भासया धुकुति जायेका दिसँ।

ब्वसा धर्म

–भाजु रामबहादुर श्रेष्ठ

झीगु नेपाल देशे आदि कालं निसें ब्वसा धर्मया प्रचार जुया वया च्वंगु आपालं खँने दु। आव तक नं बहे ब्वसा धर्म अपालं नेवालतयसं याना वया च्वंगु खँने दु। थ्वहे धर्मे अपालसया आव तक नं बिश्वास दनि। झीगु नेपाल देशे पश्चिमी फस दुहां वसेंलि थ्व धर्मे छुं आलोचना पिहां ववगु खव। अयेसां ज्याथ जिथिपिसं नं पश्चिमी फसयात हे लानाव थुकिस मिखा ब्वया वया च्वगु दु। न्हुल ल्याँचम्होपि भाजु मयजुपिसं पश्चिमी फसयात सत्कार यावगुलि हे ज्याथ जिथि व थौंकन्हेयापिं न्हुल ल्वाँचम्हपिनि दथुस थाका थुकु जुइगु स्वाभाबिक हे खव। थ्व खँया ल्वापु अर्थें फामां फुसुं हे मिलये जुइगु खँ मखु, छाये धालसां इल–बेलया अनुसार हे बिचार धाराया परिवर्तन जुइगु स्वाभाबिक हे खव। अथे जुउगुलि ज्याथ जिथिपिनिगु हृदययात नं उगु इल अनुसारया विचारं छगुलि रुपे थाना तये धुंकल, मेव खेर धालसा थौंकन्हेयापिं ल्याँचम्हपित आधुनिकतां। अथे जुउगुलि थथे थाका थुकु जुइगु स्वाभाविक हे खव। तर झीसं थयेक छकोल बांलाक्क बिचार याना स्वत धालसा थ्व ल्वापुयात नं अन्त यायेत नं छुं थाकु थें मच्वं, छाये धालसां झीगु हृदय लवतयागु मखु--छकोल थात धायेव तुँ बहे छगुलि आकारयागु जक जुयेत। झीगु हृदय परिवर्तनशील खव। अथे जुउगुलिं झीसं परिवर्तन याये फु। तर परिवर्तन यायेत साधनया जरुरत दु। साधन माल धायेवं तुं धिबा आपाल तुउगु मेशीन, कल पुर्जा, आदियागु जरुरत मदु। केवल झीसं थुयेकेगु व थुयेका बियेगु, कार्य रुपे परिणत यायेगु व याकेगु जरुरत दु।

थ्व धर्मया उत्पत्ति गथे जुउगु खव धयागु खँ विचार याना स्वत धालसा थज्यावगु धर्म आवयात मल्वव धयागु बांलाक्क हे खँने दु। झीसं आदि कालयापिं आजु अबुजुपिनिगु इतिहास छकोल पुयेका स्वत धालसा थज्यागु धर्म छाये याना वया च्वंगु धयागु खेँ झीसं बांलाक्क हे थुइ। आदि पूर्व काले अर्थात झी आजु अबुजुपिनिगु पालास नेपाल देशे मनुख–ल्याख तचोकं हे म्ह दु। उगु बखते नेपाल देशे ुइगुलि लख हे दये थाकुइ। मनुख ल्याख म्ह जुउगुलिं व अन्नया भण्डार प्रशस्त दुउगुलि बसकलपिसं अपाल मेहनत मयासें अपालं धन कमे याये फु। चाहना नं सीमित जुया च्वंगु दु। प्रकृतिया भण्डारे प्रशस्त मात्रास अन्न फलया धुकुति दया च्वंगु जुया च्वँन। अथे नये त्वँनेगु प्रशस्त मात्रास दुगुलि हे आदि कालं निसें बसकलपिं भौतिकवाद पाखे धेल मचुसे आध्यात्म्य पाखे धेल चुउगु खव। उकि छगुलि मखुगु कच। पिहां बयाव ब्वसा धर्मया उत्पत्ति जुउगु खव। तर आलोचक भाजु मयजुपिसं थ्व खँ समर्थन यानाव धाये फु कि ब्वसा धर्म धयागु झीगु नेपाल देशयागु कला खव। थ्व खँया समर्थनस जि धाये कि थ्व धर्म कलाया लागी हे जक खवसा मेवगु हे खँ खव। तर थ्व ब्वसा धर्म धर्मया हे लागी यावगु खव। थज्यावगु ब्वसा धर्म नेपाल देशे थें मेवगु देशे दये थाकुइ। झीगु देशे थें देव–गलया धुकुति मे–मेवगु देशे दये थाकुइ। देव–गलया लागी गुली धिबा फुत जुइ थुकिस झीसं अनुमान याये थाकुइ। गुगं देव–गले लुँ–पातां सियेगु, गुगुं देव--गले वहल--पातां भुँनेगु--थ्व झीगु ब्वसा धर्म मखुला ? आव तक नं भोरी खावपिस वहे धर्मयात ग्रहन याना च्वंगु खँने दु। सम्यक न्यायेकेगु, सवालाख मत च्छयेकेगु, दोल दोल दाम फुकाव होम यायेगु, देव--गल दयेकेगु, आदि थुजोलगु हे धर्मे धिबा फुका च्वंपि मनुखतयगु ल्याख नं नेपाल देशे म्ह मजुउ। तर दुखयागु खँ थ्व खव कि समाज व देश सुधरये जुइगु धर्म पाखे धर्म यावपि छाये खँने मदु ? छाये समाज व देश सुधरये जुइगु धर्म मखुला ? छु समाज व देश स्यकाव थज्यावगु धर्म यायेगु हे धर्म खवला ? छु समाज व देशयात मतिना यायेगु धर्म मखुला ?

थौं भ्गु देश व समाज छाये क्वे लाना च्वंगु ?

थौंकन्हे थुजोलगु धर्म यायेगु नं इलं मखुत। छाये धालसा उगु इल व थौंयागु इलयात छकोल लँना स्वत धालसा बांलाक्क हे सिये दइ। मनुख ल्याख स्वया दिसँ उतिकं हे आपाल जुया च्वंगु दु गन सुइगुलीं लख, गन छकोटि सिबे अपोल। अन्नया भण्डार स्वया दिसँ, न्हापा गुली दुगु खव, उली हे सिबे बढ्ये याये फुगु मखु। चाहना स्वया दिसँ--उत्तिकं हे बढ्ये जुया वया च्वँन। भूमि भाग स्वया दिसँ--उली हे जक खव। उकिसं उत्पादन म्ह जुया वया च्वँन। थौंकन्हे नं भौतिकवाद मस्वसें वहे धर्म जक जुया च्वँन धालसा लिपा गथे जुइ, छकोल थथेक बिचार याये मावगु खँ खव।

नेपाल देशे च्वँपिं जनतायात न्हापायागु धर्म थुकथं थाना तवगु दु कि थज्यावगु धर्म यायेत इमिस छें--बुँ पायेत नं लिफल मस्वव। तर सामाजिक उत्थानया लागी अर्थात स्कूल, अस्पताल, पत्रिका, आदिया निंतिं इमि थिबा पिंगोल बियेत थाकु चाव। थुजोलगुलिस चन्दा बियेगु धर्म मखुला ? थुजोलगु मखुगु लेँ ब्वांये वना च्वँन। थुज्यावगु मखुगु लँ तोलताव खवगु लेँ ब्वां वनेगु हे झीगु धर्म खव।

ब्वसा धर्मया मुख्यगु बेफायदा थ्वहे जुल कि गुली दोलं दोल दाम फुकइगु खव, व फुक्क दाम समाज व देशया लागी धुल हे जुया वँनिइ। उकिं यानाव समाज व देशयात गाले थँनेगु बाहेक छुं हे परिवर्त्तन मह्व। थुकिं यानाव अपाल यानाव नेवालतय थुज्यावगु धर्म जक आदत व गौरव दया च्वँन। थुकिं यानाव छगुलिं घमण्ड नं हया बिल। फलानाम्हसयां थुज्यावगु यात, धिस्काम्हसयां थुज्यावगु यात झीसं इपिं सिबे न बांलाक्क दयेके बा याये धकाव थुज्यावगु धर्म मनुखत त्वां जुया च्वँन। थुकिं यानाव गुली मनुखत स्यँना च्वँन--थ्व खँ थन झीसं धाये मावगु मखु। थथेक छकोल बिचार याना दिसँ कि यदि भीसं आव तक थुज्यावगु धर्म फुका च्वगु बिबा फुक्क समाज व देशयागु उन्नति पाखे फुकुउगुसा झीगु नेपाल देश गुली सभ्यताया चोकास थ्यँन जुइ भीसं थुकिस कल्पना याये फइ मखु अर्थात भोगु नेपाल देश नं गुली प्रगति जुल जुइ अस्तु।

याकन वइ जः

न्ह्यसल

थुरू थुरू ख्वाख्वां, फल्चा कुनय्
कय्कुना च्वंम्ह स्वगिं छ !
खिउँसे च्वंगु थन्यागु चान्हय्
आकन याकल मग्यावला छ ?

हु कन पारो धों त हाला हल
अज्फ नं छु मचाला छं ?
बातां च्वना: मिला–मदु सर्गत
छु, स्वया: च्वँनागु गुलिखे छं ?

लिसल

निभाल जःयात पिया: पिया:
सरगतय् स्वया: च्वँना जिं !
छुं मस्यु भावं, गुखेरं मस्यु,
लिसल बिल 'याकन वइ जः'

धिइगु नगु पुचल निभाल ज:लं
वुल्लुसे याकन तना वनिइ
चा तछ्याना: अले सूर्य वयेवं
विश्वय् फुक्क प्रकाश लुइ

—भाजु बी. एन्. "उफोस्वां"

चीनयागु विभिन्न भाषा

(ले-फु -माओ-चि)

ह्ह्यवम्ह-मयजु नानीहोरा

चीनयागु ब्याक्क मनुख—ल्याख ६० कोटि दु, गुकिस मध्ये ३½ कोटि अल्प संख्यक जातितयसं ४० गुलि मे मेवगु भाषा ज्यास ख्यले याव। न्यं मनुखतयसं हान (चीनी) भाषा ल्हाइगु। अयेसां व ल्याक्क भाषाया दनी छगुलि हे खव।

चीनयापिं विभिन्न जातितय दथुस समानता, मैत्री व पारस्परिक नीतिया अनुसरण यायां चीनी कम्यूनिष्ट पार्टी व जन सरकारं अल्प संख्यक जातितयगु भास यात। ज्यास ख्यलेगु हके अपालं दृष्टि बिउगु दु। व हक आव चीनी बिधानया बोति जुल।

न्हापायापिं प्रतिक्रियावादी शासकतयगु अन्धराष्ट्रवादी नीतियागु छगुलि रूप थ्व नं खव कि इमिसं (अन्धराष्ट्र-वादीपिसं) अल्प संख्यक जातितयगु भाषायात न्हुया च्छयेगु कुतल यात। इमिसं थुगु अल्प संख्यक भाषायात हेला यावगु दु। इमिसं थुगु भाषा ज्यास ख्यलेगु-लस स्यंका च्वंगु दु। हानं गनं गनंला उगु भास ल्हाये मजिउ धकाव न्हापा पंना बिइगु। थज्यावगु परिस्थितिस अल्प संख्यक जातित थहां वइगुलिस आशा अपालं हे म्ह दु। कोसयागु सफुलि, पति, पत्रिका व सरकारी बुलेटिन ब्याक्क न्हापा चीनी भाषास च्वइगु खव।

ब्याक्क अल्प संख्यक जातितयत थवपिनिगु भाषां खँ ल्हायेगु गैर कानूनी खव। थुगु खँ जिगु अनुभवं सिउ। जापाने हयेकायेगुया बिरूद्धे सिबे नं न्हापा जिमि कलातया तता, गुम्ह मिचिया जाति खव, यूनान प्रान्ते लिकियाङ्ग यागु नार्मल स्कूले ब्वंकइम्ह खव। अयेसां व स्कूले नासी व मिचिया भाषा ज्यास ख्यलेगु वर्जित खव। सुनानं उगु भाषां खँ ल्हावगु ताल धालसा व खँ ल्हावम्हसयाके बं काइगु।

वया नापं च्वंगु छगुलि स्कूले थ्व हाल दु कि हान जाति मखुपिसं थवपिनिगु भास खं ल्हात धालसा वयात बेटं दाइगु। अल्प संख्यक जातितयगु छ भास तवन्हु निमें ज्यास ख्यले मजुउगुलि सिइगु भास थें जुया वंन।

प्रतिक्रियावादी कुओमिङ्गताङ्ग शासनया दुने अल्प संख्यक जातियागु भासया थवहे स्थिति खव। अये जुउ-गुलि थ्व अजुगतियागु खँ मखु, अल्प संख्यक जातितय अपालं यानाव थज्यावगु थासे वंने मालिइगु, गन अपाल यानाव 'हान' जातित च्वँनिइ व गन कुओमिङ्गताङ्गया प्रभुत्व दु, घृणा न्यँने म्वाकेत व हेला यावगु स्वये म्वाकेत, अथे जुउगुलि इमिसं थवपिनिगु भासं खँ ल्हायेगु नापं तोलतिइ। थुली जक मखु इमिसं थवपिनिगु जात जक नं त्वकपुयेत स्वये मालिइगु।

आजादीं लिपा

आजादी जुये धुंकाव थ्व ब्याक्क हिला वंन। चीनयागु लोकगणतन्त्रया बिधाने थ्व उल्लेख याना तवगु दु कि फुक्क स्वयत्त प्रदेश 'चू' (इलाका थें न्यावगु छगुलि थास) व काउण्टियोंले स्थानीय सरकारी बिभाग आदि थासे अपालं यानाव ब्याक्कसयानं ल्हाइगु भास ज्यास ख्यलि इगु। थ्व बिभागं याइगु फुक्क सूचना, बिज्ञप्ति, सरकारी बिभाग आदि थासे अपालं यानाव ब्याक्कसयानं ल्हाइगु भास ज्यास ख्यले याइगु। थ्व बिभागं याइगु फुक्क सूचना बिज्ञप्ति, सरकारी पति व मे--मेवगु सार्वजनिक बिन्ति-पत्र वहे भासं जुइ, गुगु भास अन फुक्कसयां सिउ। स्वयत्त प्रदेशया स्थानीय सरकारे बियेगु निवेदन पति ब्याक्क स्थानीय भासं च्वयसां जिउ।

बिधानं पक्का

विधाने थ्व नं पक्का यावगु दु कि फुक्क नागरिकतयत थ्व हक दु कि इमिसं अड्डास जुइगु ज्याखँ थवपिनिगु भासं यावमां जिउ। पुलांगु चीने अल्प संख्यक जातियापिसं 'हान' अफिसरतयगु अड्डास नालिस तये ग्याव, छाये धालसा थुलांपि न्याय व्यवस्था वर्ग व जाति स्यंकइगु छगुलि ज्या भल खव। मुड्डा यायेत छगुलि मेवगु बाधा भास खव। उगु बखते अड्डास मुड्डा ल्वायेत हान व चीनी भास जक ज्यास स्यल याव। ई. १९४५ साले कुओमिङ्गताङ्गया शासने युनान इलाकाया यिचियाङ्ग काउण्टी धया थास लिङ्गसू जातियाम्ह छम्ह ज्यापुया छम्ह कारिन्दायात हान भासं छगुलि अर्जि च्वकेत छम्ह सायामुल नि खर्च याये माव।

आव देशया न्ह्यागु हे थासे अल्प संख्यक जातितयसं थवपिनिगु हे भास नालिश तये दु। यदि अड्डास इमिगु भास खँ ल्हाइम्ह मदुसा खँ ल्हाकेत थवपिनिगु थेबां वाग्सि तये जिउ। अल्प संख्यक जातितयगु इलाकास ज्या याइपि नं वहे जातयापि जक जज दयेका यंकइगु, गुकि यानाव भकरियातयके बांलाक्क मुड्डाया बयान न्यने फई। उगु इलाकाया अड्डास फैसला, सूचना व तमाम तमसुक आदि वहे भासं च्वइ, गुगु भास अन अपालसयां ल्हाइ। थुगु हे किसिमं स्वाधीन प्रदेशया सरकारं शैक्षिक व सांस्कृतिक ज्या यायेत अल्प संख्यक जातितयगु भाषां हे याइगु। सरकारं नं अल्प संख्यक जातितयगु क्षेत्रया स्कूले इमिगु भाषां हे शिक्षा बियेत जिउ थास तक ग्वाहालि बिया च्वंगु दु। इमिगु हे भासं कोर्स—सफुलि पिकायेत वहे जातयापि गुरुपि अपोल तालीम यायेगुलिस तेवा बिउगु दु। अल्प संख्यक जाति दु थास च्वँनिइपि हान गुरुपित नं धाइ कि च्वँनागु देशयागु भास स्यना का अलें शिक्षाया ज्यास ह्यकियात हे अपालं ज्यास थ्व।

सफुलि, रेडिओ व प्याखं

आव थुज्यावगु तवमुलि मछि छापाखाना तये धुंकु-उगु दु, गुकि उगु थासयापि अल्प संख्यक जातितयगु भाषां सफुलि व पति पिकाइगु। थुज्यावगु दक सिबे तवधंगु संस्था पेकिङ्गयागु जातीय छापाखाना खव, गुकिस मंगोलाइ, बिब्बती, कोरियाइ, युगुर, कज्जाक व अल्प संख्यक जातितयगु मे-मेवगु भाषां सफुलि पिहां वव। थ्व छापाखाना तचोकं हे बिस्तृत जुउ व हानं बढये जुजुं वँना च्वगु दु। सन १९५० व १९५२ या दुने थुकि ५९ प्रकारया ८,५९,००० गुलि सफुलि थात। १९५४ साले थुकि २०१ प्रकारया १९,६७,००० गुलि सफुलि थात। देशया अल्प संख्यक थासे मे-मेवगु भासया १९ गुलि अखब र पिहां वया च्वंगु दु।

अल्प संख्यक जनतां सिक्षा व आमोद प्रमोद यायेगु खँ निगुलं खँ अवनुके धुंकुउगु दु, गुकि न्हापा दपि छखे लाना च्वंगु खव। व खव रेडिओ व प्याखं (फिल्म)। पेकिङ्गया मुख्यगु रेडिओ स्टेशन व दुने मंगोलिया, यनपिन, सिंगक्याङ्ग व चिङ्घाइया रेडिओ स्टेशने अल्प संख्यक भासं नं कार्यक्रम यानाव न्ह्वेने तइ। मेवगु प्रान्ते गन अल्प संख्यक जनता अपाल च्वँनिइ, अन थुजोलगु कार्यक्रम अपाल दयेकइ, गुगु अल्प संख्यक जनताया अपाल यानाव यव। सिंगक्याङ्ग प्रान्तया खेले व गुंस च्वँनिइपि कज्जाकतय सलछिस सिबे नं अपाल रेडिओ न्यनिइपि मनुखत दये धुंकल। थ्व बिचार यायेगु खँ खव कि अन अपाल तार, डाक वँनिइगु व्यवस्था मदु। वगु मार्चया राज्यया थकाली देशया सीमान्त प्रदेशे, गन अल्प संख्यकत च्वँनिइ, अन १५०० गुलि रेडिओ सेट सिनि बियेगु पक्का यावगु दु। छिनेमां अल्प संख्यकतयगु क्षेत्रयापि जनताया न्ह्वेने प्याखं क्यँनिइ। थथे यायेगुलिस इमित प्रकृतिया पाखें वइगु अनेक मछि लिसे ल्वाये माव। गुलीखे फिल्म मंगोलियाइ, तिब्बती युगुर व कोरियाइ भासं याना क्यँनिइ। (१) "दुने-मंगोलियाया जनताया त्यावगु" (२) "लोक चीनया चरागाहे" (३) "चीन व यीन खुसिया सिथे" --थ्व स्वगुलि प्याखन अल्प संख्यक जातिया

जीवन व इमिगु भिगुया किपा क्यँनिइ । थगुने अपालं यानाव अल्प संख्यकतयत ल्ववगु फिल्म दयेका यंकल । थुकिस सिगक्याङ्गया कज्जाकतयगु छगुलि प्रेम-बाखं "बरन्दा व इमुलि" नं खव । थुकियागु आखल छम्ह कज्जाकं दयेकुगु खव अले थुकियागु खँ नं कज्जाक भासं हे खव ।

न्हूल च्वइगु भास

कम्यूनिष्ट पार्टी व जन सरकार अल्प संख्यक जातिया थवपिनिगु भास ज्यास ख्यलेगु हकयात जक मानये यानाव सुउँक मच्वं । इमिगु थवपिनिगु मनसुवा थवपिनिगु च्वयेगु भासया उन्नति यायेगुलिम व गन न्हूल च्वयेगु भास पिका-येत दुनें निसें तेवा बिया च्वंगु दु । मंगोल, तिब्बत, युगुर कज्जाक व सिवो भास अपालं हेच ल्ती दु । तर थ्व नाहुसी, मियाव व मन्चू थें त्यावगु भासया न्हूल युगे म्ह ज्यास ख्यले याव । थुकिस मध्ये गुगुं भास अपालं बिकसित जुउ, गुगुं उस्त मजुउ । अपालं मनुखतयसं,गुपिनिगु च्वयात वगु भासबांलाक्क विकसित मजुउ, सरकार थाके पवंगु दु कि इमिसं च्वइगु भासयात भिकेत व उन्नति यायेत ग्वाहालि याये माव अले अपालं मनुखत थुजोलंपि दु, गुम्हसया थवपि-नगु भासं च्वयेगु रूप द हे मदु । अथें जुउगुलि, इमित न्हूल च्वयेगु भास पिकाये माला च्वँन । मई १९५४ साले सरकारी प्रशासन काउन्सिलं आज्ञा बिउगु दु कि थ्व थाकुगु ज्याँ बांलाक्क यायेत थुपि अल्प संख्यक जातितयत ग्वाहाली बिया बिउ । थ्व ज्यास गुली भाषा शास्त्रया बिद्वानपिं सँना च्वंपि दु, इमिगु अथक प्रयत्नं व जनताया ग्वाहालिं अपाल हे भाक्को प्रारम्भिक प्रगति याये थुंकुउगु दु । दसुया लागी सिक्याङ्ग व जेकुआन प्रान्तया ली—जनताया निंतिं वैज्ञानिक भाषाया आबिस्कार यावगु दु । अले प्राइमरी स्कूल आदि थासे थ्व भास छयले नं थुंकुउगु दु । क्या-ङ्गसी प्रान्तया चुआन जातितय निंतिं नं छगुलि लिखित भास दयेकेगु ज्या थुली च्वन्ह्याव वँना च्वंगु दु कि थ्व न्हूल च्वयेगु भासया निंतिं छगुलि बुनियादी भास ल्ययेगु बिचार याना च्वँन । कज्जाक भासया वर्णमाला सफुलिस च्वंगु गुलीखे आखल गोल भिकुउगु दु । अले थथे हे युनान प्रान्तया अल्प संख्यक जातितयगु च्वइगु भासयात सुधार यायेगु योजना याना च्वंगु दु ।

अल्प संख्यक जातियापिं जनतां जन सरकारया नीति-यात व इमिगु भास थकायेत गुगु न्ह्याव वँना च्वंगु पला ख खव, उकियात उत्साह पूर्वक समर्थन याव । अथे हे थ्व ज्यायात यानां जिउ थास तक यात ग्वाहालि याव । इमिसं थवपिनिगु अनुभवं सियेकइ कि गथे यानाव थ्व नीति इमिगु जीवने आर्थिक व सांस्कृतिक निगुलि रूपं समृद्ध यायेत तेवा बिइ । इमिसं सिउ कि लिपा थ्व ज्या गथे यानाव थुकया सिबे बांलाक्क लुइ ।

सुर्यों यात

—भाजु धर्मबिरसिंह,

ज्याथ जुया अन पश्चिमगुं च्वे,
अन्तिम था घो ह्याउक हु च्वे
पुज्य पिता प्रिय भास्कर देवं,
खोय कल पंक्षि अन्ते जुईवं,

जग हे ख्युंक शुन्य हे जुईक
की को छम्ह हे हाहि मदेक,
केवल अस्थिर पाल् पिलि नौवं
ल्यों वई मखु हा ! दिवस बौनं

लूः वल पूर्व बाल-रबिः आ,
ख्युंगु चाहेनं तंकल वं जा,
लये ताल खगते उत्सब जुईक,
भितुन गीतं नभ हे थ्वेक,

जग हे फिल मिल गुलि आ न्ह्याइपु,
जीवादि दकोस्यां मन ख्वां ह्वे फु,
किन्तु पनेयो निभा सुपाय नं
निर्मल जुईक पुइकि फयनं,

झीगु भाषा गथे च्वये ?

—भाजु नारायण प्रशाद श्रेष्ठ
भू. पू. संचालक-गीतागेह

झीगु थ्व भाषास न्हापा न्हापाया सफुलिस छुं हे चिन्ह्वायेक स्वर व्यञ्जनात्मक आखलं हे अभिप्राय थुयेक ब्वँना यके फयेक च्वया यंका तवगु दु। उगु प्राचीनगु इलस झी अजा-आजुपिनि खँ ल्हायेगु भास गुजावगु जुया च्वँन जुइ--थुगु खँ ला जि मसिउ, तर थौं कन्हे झीसं खँ ल्हायेगु रूपस अपाल यानाव दक्व सिवय लिपा यागु आखल ज्यला वँनाव आव खँ ल्हायेगु न्हापायागु सफुलिस च्वँने दुगु रूपस आपालं हे पाये धुंकल। आव झीसं खँ ल्हाना थें च्वया हयेगु इलस खालि स्वरात्मक वा व्यञ्जनात्मक आखलं जक ज्या मविल। उकि झी ग्रन्थ निर्माता लेखक, कबीपिके गुलीसिनं छुं चिया भर कयाव गुलीसिनं संकेत बियेत जक लिपायागु आखल यात हल (य् आदि) आखलस च्वयाव हानं विसर्ग आदि बियाव यंकेगु याना च्वंगु दु। यद्यपि थ्व नितास छता न्ह्यागु हे खँ ज्वंसां नं ज्या जुये फइ। तर जिगु बिचारस चिया भर ज्वँनाव अथे प्राचीनगु शब्दया ज्यला वँने धुंकुउगु आखलयात ज्ययेका हे व्छयेगु उचित मखु। हानं व हे न्हापाया परिपाटि तया हे च्वँनेव भास भद्दा खँने दइगु व खँ हे नं मथुइपि दये फइ, हानं अथे हे याना च्वँनेगु झीत नं मयया वये धुंकल उकिं चि मतसे ज्या जुतले व हे प्राचीनता यात रक्षा यानाँव मछि थास जक चि तया हयेगु जिइ। थुकिया छुं खँत संक्षेपं क्वस बिनय याये त्यँना। यदि थ्व खँ छिकिपित यल तथा जिके योग्यता दया वल धालसा फक्व खँ थुइक थ्व बिषयस लिपा जि च्वये।

(१) शब्दया न्ह्यवने लिपायागु आखल स, च, ज, य, ये आखलत वल धालसा व आखल तोलताव उकिया पलिसास 'अे' उच्चारण, वयेक नवाना हये धुंकल। तर व शब्द गथे उच्चारण जुउ अथं हे शब्द च्वयेत छुं लँ मदु। अथे जुउगुलिं थ्व ज्यव थास गुलीसिनं छुं चियागु भर व गुलीसिनं थुकिया न्ह्यवने हल य् जक तया हयेगु यावगु दु। थुकिस नसिकथंया चलनस प्राचीनयागु व्युत्पत्ति थुयेकेत अवपुगुलिं जिउथें च्वं सा नं अथे यायेगु इलस थ्व भास मसिउम्ह व थ्व भाषास गुबेलें मव्वम्ह अथवा ब्वँनेगु बान्हि मजुउम्हसयां न्हापां ब्वँनिइगु इलस भाषाया शुद्ध उच्चारण मजुसे 'य्' यात याउँक 'इ' थें च्वक उच्चारण याव वँनाव शब्दार्थ शुद्ध मजुसे भाव हे नं पाव वँनिइगु जुये फु। उकिं उज्यावगु शब्दया व आखल हे गथे खव अथे हे तुं तयाव व स, च, ज, य, ये या लिउने गुजावगु आखल दत व स्वयाव उच्चारण जक थथे जुयेके माव।

(क) अकार वल धालसा अ+ए=अे जुइक गथे—
मासया=मा+अ् ग्वा—च=ग्वा+अ्=ग्वाअ्,
काय—का+अ्, याये—या+अ्= याअ्

(ख) आकार वल धालसा आ+अ् जुइक। थथे—मास
या (उच्चारण)मा+अ्,=माअ ग्वा+च=ग्वा+अ्
या ग्वा अ्, काय—का+अ् = काअ् व याये
—या+अ्=याअ्।

(ग) इकार वल धालसा इ+इ=ई जुइक। गथे बिष्णु
मतिस (या उच्चारण बिष्णुमती)।

(ध) उकार वल धालसा—उ+इ= वी जुइक। गथे
गुँस (या उच्चारण)—गु+ई= ग्वीं। जुये—
जु+ये=ज्वी।

(ङ) एकार वल धालसा ए+अे=जुइक। गथे—म्हस
—म्हे+अे।

(च) ओकार वल धालसा—ए=वे जुइक। गथे—भोज
(या उच्चारण) भ+व+ए=भ्वे। च्वयेत या
(उच्चारण) च्वेत।

नोट– थुकिस 'ज' ओकारान्तस, 'च' आ, ओ कारान्त स प्रयोग अपोल जुउ। मेव थास उस्त मजुउ।

(२) सप्तमी बिभक्तिया चिन्ह 'स' न नियम ल्याख १ या 'स' थें हे जुइ।

तर थ्व नियम कबिता रचनास याना च्वँनेगु साध्य जुइ मखु। उकिं अनला छुं चियागु भरोसा हे काये माव। अथेला थ्व थि तयेगु न्हापायागु थें चलन मजुयाव न्हुलगु चलन थें जुया च्वँनेत छकोल था हे थाकु थें च्वनिइ। अथे जुउमां उकिस थें 'य्' यात 'इ' थें उच्चारण यानाव च्वँना यकिइ मखु। थ्व चि गुगु थासस दइ उगु थासस लाक्क वयात दिइ हे मालिइ। उकियागु उच्चारण या कथं न्यनाव सिइके हे मालिइ। छकोल सियेके धुन धायेव हानं उकियात वयं किइगु क छुं दइ मखु। उकिं थुजावगु - गद्यस थें शब्दया आखल तये मछि थास अथवा तवसा नं कबिता च्वँने बेलस मिले मजुइ थासस 'य्' मतसे चि हे तया हयेगु जुइ। अथे चि प्रयोग यायेगु ज्या छुं न्हुलगु ज्या नं मखु। झीगु संस्कृतस नं वेदस गन गन शब्दयात बिशेष ध्यान बियाव उच्चारण याये मावगु ऋचात दु अन चि प्रयोग जुउगु दु। अंग्रेजी भासस नं थुकिया चलन दु। झीगु नागरि आखलया शब्द अंग्रेजीं च्वये माल धालसा बिना छं चियागु सहायता मकासे ज्या हे मजुउ गथे—'ईशा-वास्यम्' धकाव ए या देवने चि तये माल, व मतयेव इशवस्यम्' या उच्चारण जुयाव अशुद्ध जुउ वँनिइ अथे हे अंग्रेजीं शुद्ध नागरी च्वये बेलस नं छुँ चिया बल काये माव। गथं 'god' वा goc for धकाव धायेत 'गा' व 'डा' या न्हेवने चि बिये माव। थ चिया अभिप्राय मथुउपिसं 'गाड' व डाक्टर धकाव च्वँनिइ व शुद्ध उच्चारण मखु। व चि या अर्थं सिउम्हसियां 'अ' व 'आ' यागु दथुया उच्चारण ज्वनाव 'आ' यात चातुइकाव उच्चारणया धावगु धकाव सियेकाव अथे हे शुद्ध उच्चारण याइ। अथे स्वयाव नं झीगु भाषास नं छुं छगुलि चिया भर कायेगु छुं मजिउगु व न्हुलगु ज्या मखु। उकिं थ्व आखल च्वने निफुती तयेगु जुया ववगु मजिउ धाये मजिउ। बरू व निफुतीया थासस छफुती जक तवसा नं जिउगु ला खव गथे हिन्दी सप्तमी बिभक्तिया चिन्ह 'में' खव। तर अथे याये बेलस छफुती जक च्वने च्वँनिइगु बिन्दु (फुती)या उच्चारण अनुस्वार अर्थात न, म, ण, या थें उच्चारण यायेगु झीगु प्राचिन चलन जुउया निंति अथे हें उच्चारण जुउ वँना अशुद्ध जुउ वँनिइगु जुल, उकिं छफुतीं जक ज्या मबिल। हिन्दीयागु व 'में' शुद्धगु उच्चारण मखुसा नं चले जुये घुंकुउगुलि जिया वंगु खव। अथे जुसेंलि मेवगु हे छुं चि तवसा नं जिउनि! अथे यायेत नं थुगु (˙˙) चि तयेगु निम्ह सया राय दु धयागु न्यँनागु दयाव निम्ह पिम्हसया सम्मति नं दुगु थ्व हे चिया आश्रय कायेगु अथवा थ्वया सिकं अवपुगु मेवगु चिन्ह ज्वँनेगु जिइ। थथे चि तयेत न्हुलगु चलन ै जुयाव मछि थें जुइ धकाव गुलीं गुलीं ग्यावपि सज्जनपि नं दु। तर जिगु बिचारस ली सभ्य भालपिउ वँने घुंकुउगु छगुलि निगुलि भाषास अज्यागु प्रयोग जु गु जुये मावगु खने दत अन पलाख बिना च्वंगुलि अपाल दोष खँने दुगु जुया वल उगु सँना मजुउगुलि थाव वंगु खिति चुइकाव बांलाका यंकेगु व्यवहार याना हयेगु छुं अनुचित मखु थें च्वं।

(३) च्वस च्वयागु स, ष, ज, य, ये, तोलताव प्राय-यानाव शब्दया लिपा वइगु क, ख, त, ल, व आदि अकारगु आखलया व्यञ्जन तँना वँनागु याउँक स्वरजक ल्यंक उच्चारण जुये धुंकल, व उच्चारण जुउगु थें च्वंक च्वयेत झीके आखल। तवसा थुकिस नं छुं चि तये माव। थुकिस नं अपालसिया बिचार बिसर्ग जक तये धयागु दु। थुकिस बिसर्ग जक तया नं ज्या मबिउ, शुद्ध उच्चारण मजुउ।

थज्यागु थासस नं छुं न्हुलगु चि-ायेगु मयासे प्राचीनता अनुसार शब्दया फुक्क आखल तया उच्चारण जक पाका यंकुउसां जिउथें च्वँन। गथे थउकन्हस अंग्रेजी भाषास for listen odten इत्यादि धायेत फोर, लिम्टन, अफतन, धकाव धाइ मखु। च्वयेत धालसा अथे हे च्वइ। हिन्दीस नं प्राय: यानाव अन्तिमगु अकारान्त आखल हल जुइक उच्चारण याइ, तर च्वयेत धालसा अथे हे च्वइ। गथे 'राम् श्वर' थन शब्दया अन्तिम आखल व् र हल् जुइक नवाव। अथे हे झीसं नं च्वयेत थथे हे च्वया व ब्वँनेत जक भीसं थउँ कन्हे खँल्हानाव नं वाना च्वँना थें च्वंक उच्चारण वयेक ब्वँना यंकेगु बान्ही यायेगु मजिउ। थ्व अकारगु आखलया लिउने गज्यावगु आखल वइ व स्वयाव उगु आखल तंकाव शब्दया उच्चारण थथे याये माव।

(क) अकार ववसा हल अकार वयेक। गथे—खव-खअ्। लख--लअ्, कापत- कत--कअ्।

नोट:– थुकिस व य ब थ्व आखल नाप ज्यागु संयुक्तक्षर वल धालसा ऊच्चारण नियम ल्याख १० स्वया दिसँ।

(ख) आकार ववसा बिसर्गया ती याउसे च्वगु 'ह' वयेक। गथे—आव--आ:, वार-वा:, पताक--पता:।

(ग) ईकार ववसा इकारयात नं तंकाव यू जुयेके। गथे:-- बिव–ब्यू, हिलगु--ह्यूगु,

(घ) उकार ववसा दोर्घ ऊ जुयेक-- न्हुलगु--न्हूगु।

नोटः- शब्दया व्युत्पति थुयेकेया निति पुलांगु चलन थें शब्द तया हे च्वँनेगु जिउ। तर थथे याना च्वँने बेलस भाष भद्दा थें खने दया वया च्वँनिइगु जुरु। अथे मजु-येकेत कित चिया भर काये माल, मखुसा उच्चारण जक पाकाव शब्दत तया हये माल। उकि थुकियात दथु यागु लँ ज्वँनेगु हे भिनिइ अर्थात चि मतयां जिउ थास तक याउंगु यइपुगु व चलन जुयाव बांलाना च्वंगु शब्द हे तयेगु, चलन जुउगु शब्दस चि मतसे शुद्ध मजुइ थास वहे पुलांगु शब्द तयाव बया उच्चारण जक भिकेत स्वयेगु जिइ। उकि शब्दया आखल जक च्वयां शुद्ध जुइक शब्द मवइगुलि थन अकारान्त शब्दया लिउने अकारगु आखल ववगु थासस व नि० ल्या० १ या क, ख उदाहरणया जक शब्द उथें तया उकियागु उच्चारण जक पाकेगु, मेव थास चि म्वायेक च्वये जिउगु चलन जुयाव यइपुया च्वंने धुंकुउगु वहे शब्द च्वयेगु याये जिउ। छाये धालसा चले जुउथें च्वये बेलस थज्यो थास पुलांगु शब्दया पूरा आखल बा चि मतवसा नं भाव मपाव। थनयागु खँ उदाहरण धालसा लुप्ताक्षरया पलिसास बिसर्ग बिया हयेगु हे बांलाइ। थन न्हापायागु हे फुक्क आखल तयेगु नं बांमलाव। छुं मतसे ब्वँने बेलस नं शुद्ध उच्चारण मजुउ। झी माँ-भास संस्कृतस नं थज्या थास बिसर्गया चलन दुगुलि भीसं नं थुकियात स्वीकार यायेत छुं थाकु चाये मावगु मदु।

(४) उ+अ अर्थात उ नाप अ नाप ज्यानाव दया ववगु खव। थ्व आखल 'इ' व 'उ' या लिपा बल धालसा व या स्वर 'अ' यात तोळता बियाव निगल स्वर नं नाप ज्याकाव 'उ' यानाव धायेगु चलन जुये धुंकल। थ्व यायेगु नं मजिउ धाये मजिउ। थथे यायेगु भीगु संस्कृत साहित्यस नं चलन दु। गथे-प्रति+उत्तर=प्रत्युत्तर। सु+उत्तम =सूत्तम। उकिस जिव्, जिउ, ज्यू बा जुव, जुउ, जू थुपिं स्वंगुलि रूप जिउ; सानं 'ज्यू' अपोल चलनस वये धुंकल बां नं लावगु जुयाव 'ज्यू' या व्यव-हार हे नं याना हयेगु नं जिइला।

(५) 'या' आखलया न्ह्यवगु छुं आखल दयाव व 'या' या लिउने अकारगु आखल वल धालसा व अकार यात ऐ कार यानाव 'या' यात तंका व्छये धुंकल। गथे:- वयात–वैत, धयागु—धैंगु।

उकि गन गन छि थज्यागु कैगु, हैगु आदि शब्द खँनिइ थुकिया न्हापायागु रूप व 'ऐ' मात्रागु आखल अ मात्रागु व उकिया न्ह्यवने 'या' आखल दुगु धकाव सिइका दिसँ।

(६) आव हानं निगुलि खँ दनि। भीगु भाषास दन्त्य दँ, व शब्दया दक्क सित्रय लिपा वल धालसा 'द' यात य

व 'ध' यात 'ह' थें च्वंक धया यंके धुंकल। गथे:—संस्कृतस 'कति वर्षाणि' या अर्थ 'गोदँ' धाये बेलस अन्तिम आखल 'द' यात 'र' थें व 'नास्ति' या अर्थ 'मरु' धाव व। तथा 'महान्' या अर्थ 'तवह' धकाव ह थें च्वकाव धाव। अथे हे व 'द' यात 'र' व ध यात 'ह' याये हये बेलस 'दु–मदु' आदि जोल लावगु शब्द नापं तये हये बेलस अपाल हे पाव वँनिइगु व उकिया उच्चारण 'र' 'ह' थें जक मच्वसे उकिस 'द' व 'ध' यागु संस्कार नं ल्यँना च्वंगु जुउया निंतिं अज्यागु 'द' व ध' या क्रसं छफुती बियाव 'द्', 'ध्' यायेगु याये माव। थथे यायेगु नं न्हुलगु ज्या मखु। थज्यागु हिन्दी शब्दस नं व्यवहार जुया च्वंगु दु। गथे—लढ़ाई, चढाई।

(७) छितः, जितः शब्द यागु न्हापायागु रूप छिप-निसित' जिपनिसित खव्। थ्व च्वयेत न्हापाया थें हे च्वयाव् न कायेगु बेलस जक रूप पाकेत थपाय मछि हाकल जुइक च्वयाव उच्चारणया रूप पाकेत थाकु। उकिं आव चले जुउ थें हे च्वयाव 'त' या न्ह्यवने 'बिसर्ग बियेगु याये मालिइ। छाये धालसा थ्व अन्तिमगु आखल दीर्घ जुइक नवाव। खला बिसर्ग नं थुकियात ल्ववगु चिन्ह मखु, कारण नियम ल्याख ३ या (क) थें हल 'अ्' या उच्चारण माव्। बिसर्गस अथे हल् अ् यागु उच्चारण मव्व। अथे जुउसा नं मेवगु चिं तयेया सिकं थ्व चिन्ह तयेत अव पुये धुंकुउगुलि थ्व हे निशाना तया नवाये बेलस जक हल् अ् थें नवाये मालिइ। बरू 'वसकल' यात जक जि च्वस निवेदन याना थें नियमस मेल नवगुलि थ्व यागु जक थ्व हे रूपं च्वये मालिइ।

(८) थ्व भीगु भाषस काल माक्क मदु थें च्व, तर अथे मखु। भीके झीत माक्क काल नं दइ। तर शब्द ज्ययेकु ज्ययेकुं गुगुं गुगुं भूत, वर्तमान व भविष्य उथें २ जुइक उच्चारण याना यंके धुंकुउगुलि नं अथे जुउगु खव। उदाहरणार्थ छगुलि कया दिसँ। गथे 'खव'—वर्तमान, थ्वया भूत 'खत' व भबिष्य खइ। थन वर्तमान व भूतया लिपा यागु आखल तोलताव 'ख' यात जक दीर्घ यानाव नवा-कगुलि भूत गुगु वर्तमान गुगु धया थें जुया वँन। उकिं थज्यागु कालयागु अन्तिम आखलत ज्या मछि थें च्वसां नं तये हे हानं न-याये हे मालिइ।

नोट:— 'दव' या रूप 'दु' धयागु जुइ धुंकुउगुलि थ्वयात ला 'दव' याना च्वँने मजिउ।

(९) व्, य, व थुकि चिना तवगु आखलया लिपा वइगु व, ख, ल, त आदि आखलत लोप याये बेलस उगु 'व' या' व उकिं चिना तवगु आखल यात 'ओ' याना हये बेलस उच्चारण मिले जुयाव चि छुं तये मालिइ मखु थें च्वं। गथे—यवम्ह = योम्ह, बलगु = वोगु, क्यलगु = क्योगु, न्ह्यल = न्ह्यो इत्यादि। तर शुद्धगु उच्चारण ला मखु उकिं पद्य रचनास जक थथे यायेत बिवश जुये मालिइ, मेव थास नियम ल्या० ३ थें हे याये मालिइ।

(१०) अथे, थथे गथे इत्यादि शब्द या थें नियम ल्याख १ (क) नियम थें जुइक नवायेगु जुइ धुंकल। उकिं च्वयेत थथे हे च्वयाव नवायेत जक अथे नवायेगु याये मालिइ।

(११) अन्तिम आखल न, म वइगु। शब्दया गुगु न, म तं-काव लिउने यागु आखल या उच्चारण अनुसार वयेक जुइ धुंकल व अनुसार आखल च्वयेत झी नागरी आखलस छुं झंझट मदुगुलि पुलांगु रूप मतसे अनुसार युक्त शब्द हे च्वया यंकेगु याउंसे च्वँनिइ। गथे— गनगु=गँगु, गाम =गाँ, तम=तं इत्यादि।

थथे अनुसार च्वयेगु या छगुलि लाभ थ्व नं खव् कि थुजावगु न, म अन्तिम ववगु भीगु फुक्क शब्दया उच्चारण थथे मजुउ—गनं गनं जक जुउ। उकिं थथे जुउसां मजुउसां फुक्क थासस व हे रूप तया उच्चारण जक पाके मालिइ धया च्वँन धायेव म्वाव थास न अथे हे उच्चारण जुयाव भाष स्यंना वँनिइगु जुयेफु। गथे—कान (काण) या काँ जुउ, मान या माँ मजुउ, नामया नाँ जुउ, काम या कां मजुउ; तमया तं जुउ, मन या मं मजुउ इत्यादि।

(१२) अ, उ कार या न्ह्यवने ति, (टि), थि,

ठि) लि, आदि इकारगु आखल वल धालसा व इकारगु आखल यात न्ह्यंकाव वया लिउने यागु अकार यात 'औ' कार यानाव उ. कार यात ऊ (दीर्घ) उ यानाव नवायेगु अपाल चलन जुये धुंकल, गुलीं २ मजुउगु नं दु। उकिं चलन जुउथें हे शब्द च्वयाव ब्वँना हयेगु याये माव। तर थथे यायेत गनं गनं छगुलि शब्द निगुलि कथंया प्राणी प्रयोग यायेगु चलन दुगुलि थथे यायें जिइ मखुला धया थें च्वं। गथे-(भौभति पशुजाति) व भलि (मनुष्यजाति) प्रयोग जुउ तर, थथे थ्व शब्दया न्हापायागु छु रूप खव वहे तयाव उच्चारण जक पाके मालिइ धकाव धया च्वनेत भीसं थथे फुक्क शब्द यात धया च्छवगु मदु थुकिस अपवाद नं दु। उकिं अन नं अथे हे उच्चारण जुउ वनिइ वेलस अशुद्ध जुइ। गथे पति (चिठी) या 'पौ' घटि (घटिका-घडी) या घौ जुउ, भति (वा भलि) या भौ जुउ, तर मतिया मौ मजुउ। बलिया बौ, घलि या धौ खलि या खौ, सलि या सौ जुउ, तर कलिया कौ मजुउ। नलि कथिया नं नौ कथि मजुसे नः कथि जुउ। थ्व नियम ल्याख ११, १२ या प्रारम्भिक रूप म्ह सियेके थाकुयाव बिभक्ति दयेकेत थाकुइला धयागु खँ नं दु, तर व अथे विभक्ति प्रयोग यायेत व्याकरण या आधार कये माव, थनया संक्षिप्त ज्ञानं ज्या बिइ मखु। उकिं भी भासया वैयाकरण भाजुपिसं नि० ल्या० ११,१२ या शब्दयागु बिभक्ति या रूप अवश्य बिया दिसं धयागु प्रार्थना दु।

नोट: गठि या निगुलि रूप दु-गठि व गौ। उकिस 'गठि' कृतिम ज्यास सुना नं छुकिसं छुं बस्तु चियेगु लिस व 'गौ' बस्तुस हे स्वाभाविक दया च्वंनिइगु। गथे ल्हाहातया पचिनस दु।

चिहाकल प्रार्थना

थन तक जि भी भासया खँस धया च्वनागुया अभिप्राय थुली कि न्हापाया व्युत्पति थुयकेगु व उकियात बिभक्ति हये अवपुइगु लोभं मछिने धुंकुउगु शब्दया आखल फुक्क वहे तये माव धका धया च्वँनेगु तोलते। चि मतसे शब्द उच्चारण मजुउ थास जक पुलांगु शब्द हे तयाव उच्चारण जक पाके, चि म्वायेक शब्द बांलानाव चलन जुये धुंकुउगुलिस न्हापायागु हे रूप हे हये धकाव धया मच्वँने। थथे 'जुइ बेलस शब्दया प्राचीन रूप न्हना वँनिइला धयागु व न्हापायागु रूप मथुइगुलि विभक्ति च्वयेत थाकुइला धयागु भर दु खव, तर उकिया निंति सल धुकुति (शब्द कोष) व व्याकरण दयेकल वँनिइ बेलस उकिस पुलांगु रूप नं क्यँना बिये मालिइ उकिं थुकियात च्वयेत नि० ल्या० ३, या नोटस च्वया थें भी सकल सिन च्वयेगु तथा ब्वँनेगु याये धयागु प्रार्थना दु। सिलख चिनेत धालसा थथे हे धकाव धया च्वँने मजिउ। उकिस गथे यावसा भाव बांलाक्क वयने फइ, अथे हें यायेगु भिंनिइ। उकिस चि तये मावसां तये मालिइ गुगु खँ जि नि० ल्या० २ स च्वये धुंगु दु। अस्तु।

विकृत-भावना

—भाजु दु लिाल 'हलिल्लु'

स्मृतिया ख्युंसे च्वंगु ख्यले थौं
भाव विहग छाय् पिलि पिलि व्वल थं ?

प्रेरणयो मत इल्ल ब्वया च्वे
स्वैत प्यख्यं थय् माः माः जुल थं ?
घौछि, निघौ ब्वय् धुंका मेघं
त्वत्तवपुया जव स्यायूवं प्रेरण,
गथः आशया व्यंगु स्वया अलय
भग्न भावना बाः दं थें दन।

किन्तु अचानक जगु हे बस्तते
बेदन रमणं वैत लिना हल;
चिलाय् दना भ्रं विस्यु जक वन्यवं
तप्पं ज्वना वं थुक्कथं धाल—
"भाव छ! अइले थय् चाः हिल्यवं
ज्वनी धका नं गय् छं मसिल ?"

म्हपूजा खुन्हु

—भिक्षु अश्वघोष ।

यव मा ! उखे छेँस गणेशचित न्हुलगु लँ सुरुवाल कोट, इन्द्रकुमारीचित वांघरा आदि सुयाव फिका तल । इमि ब्वां मन्हिचन्हि, तचसि, केरा, संत्रासि न्याना हल । म्हति म्हति चिनिया किसि, सल, आदि ल्हातं ज्वँना जुल । झी थ्रथे छाये मदु, हाँ मा ! कन्हे म्हपूजा मखुला मा ? भी नं थौं न्ह्यागुसां दयेके नु मा धकाव न्हसदँ च्यादँ दुपि ज्ञानशोभा व इन्द्रनानं मांयात धाल । बेतिमायाया मिखा निगोलं क्काकगु खोबि जाल ।

"छु याये, मचात ? झीत गनया म्हपूजा ? लक्ष्मीपूजा हे ला याये मखं । चीपिपिनिगु छेँस लक्ष्मी–देव नं मच्वं । नयेगु त्वँनेगु, पुँनेगु दवसा ला न्ह्याबेलं म्हपूजा खव । थौं बहँनिस जा थुयेत जाकि छम्हुलि मदु । उसायँ मदुम्ह काइनित क्काति दायेकेत हे जाकि छगोल मदु । बाल्छि हे मदुनि, मचायागु चाकचा छजोल बन्ह तयाव न्याना हयागु छोत्र जाकि मचा दुगु फुइ धुंकल । धेबा भतीचा दुगु नं छिमि ब्वां कयाव पिहां वंम्ह आव तकं दुहां मववनि । बुँ दुगु फुक्क बारमासि म्हिताव व एलाख त्वँनाव फुक बिल। आव छेँ छकुति दनि, व नं गोन्हु तुइ थें मसिउ "—धाधां छं मसिउंपि मचातयत थवगु दुखया खँ प्वंका च्वँन । निन्हु स्वँन्हु दये धुंकल–मचातय प्वाथ जायेक नये मखंगु, थौं ला ज्ञन छुं हे मदु । नये पित्यावगुलि स्व्वाउँ लख त्वँनाव मचात द्यँन ।

बेतिमाया लख भचा दायेकल वंगु उसायँ मदुम्ह मचा-यात त्वंकेत खव । लख दायेके धुंव सुखुलिस च्वतुलाव थव भालतया बारेस गम्भीर कल्पना याना च्वँन । अहो ! जि गुली तक अभागिनीम्ह मिसा ! गुजोलम्हसयाके लाव ववगु । निन्हु स्वँन्हु दत—नयेत जाकि छम्हुलि मदुगु । अफला मचातयसं सिउगु दुख ! थथे कल्पना यानां च्वं बेले चिकिधिकलम्ह मचा स्व्वया हल । मचायात दुरु त्वंकाव थ्यँना बिल ।

छु याये, जि, यखाना सियेत खिपत नं मदु —धाधां बइगले वँन । खिपत छपु मालाव छचाथ थइमास चित । मेवगु छचोथे स्ववँति - पाँच चिनाव गलपते चियेत ठीक याव बेले चिकिधिकलम्ह मचा हानं स्वया हवगु तायाव- "यखानाव सियेत नं चित्त सुख मदु" — धाधां स्ववति —पाँच फयनाव कुने वनाव पुत्र-स्नेहं थसपुनाव मचायात सान्त्वना बिल ।

थथे मचा ह्ययेका च्वं बेले चक्रमान थों कायेकाव तचोकं हालाव वया च्वंगु तागे दत । अले बेतिमायाया ज्ञन तं कुछि थहां वल । सिक्क त्वँनाव खापा धिउँ वल । बेतिमाया न्हेल-वव- छुउ यात्ताव सुउँक च्वं च्वँन । निकोल तक खापा ध्वा ध्वा यात । छुं सल मदु । चक्रमानं जोरं खापास लाकास प्यंकल । खापा चाला वँन । बेतिमायाया मिखां छुं मखँन । तर अज्ज नं न्हेल वया च्वंम्ह थें मिखा तिसिना च्वं च्वँन ।

"गो ध्व मिसा ? बेति ! बेति ! ! जित नयेगु ठीक या याकनं । गन वँन, अस्यो जुयाव द्यना च्वँन लाकि सिना च्वँन"—धाधां बेतिमायायागु ल्हात ज्वँनाव थँन । तर बेतिमाया सँ हे मसं ।

'छथें जोलम्ह अस्योम्ह मिसा ला गनं नं दइ मखु । दँने मखुला छ ?"–धयाव लाकमं छथु प्यंकल । बेतिमाया दँन । दँना खतं भालतम्हसयात छकोलं फोकये यात-"छंत नयेगु ला छु ध्व उसायँ मदइ च्वंम्ह मचा लांसास तुं च्वँना च्वंगु गोन्हु दत । न घासल, न छुं उपाय हे । क्काति भचा हे दायेका स्वंकेत जाकि छगोल मदु । छु याना वयागु पापं छथें जोलम्ह जुवाल-देव व एलाखगुलुयाके वये मावगु"-धाधां मिखां खोबि वयेकल ।

"खंव, खव छंगु माधा जि सिउ, छं स्वये बेले जि दुरु त्वंम्ह मचा धकाव च्वना ला ?"

बेतिमाया शोकाकुल मिखाय् कुं खोबि हायेकाव झ्याले भ्वसुना च्वँन। तं पिहां वया च्वंगु ला उली थुली हे मदु। मनं मनं धया च्वँन-" थुलीमछि सह याना च्वँने धुन, आव थ्व संसारे च्वं च्वँने मात। कन्हे वयात जि सिना च्वंगु स्वये दइ। जि मचातयगु जक छु गति जु थें?"

चक्रमानं चाकचा बह्ल तया ववगु धेबास थुली ल्यं दनि धकाव छसुका धेबा न्हेवने तया बिल। बेतिमायां व धेबा कयाव भाल्तम्हसया ख्वाले कयेका बिल। धेबा छगोलं मिखास लात। उकिं तं पिकयाव बेतिमायायात तचोकं कसा यात। थ्व सलं मचात निम्हं दँना वयाव मां धसपुनाव ख्वल। स्वँघलि ति लिपा सकलें चंव वँन।

कन्हे खुन्हु न्हापानं खा हाला हव बेले बेतिमाया दँनाव स्नेह पूर्वकं मचातयगु छेँले ल्हातं पित्तु पियाव, चुपा नयाव तले थहां वँन। तले वँनाव वहे धलिमे चिना तवगु खिपते स्ववति-पाँच चिनाव यखात।

उखुन्हु सुथे चक्रमानया न्हेलं चायेवं बेतिमाया दँना च्वं थास वँनाव अये अस्योम्ह ! दँ देव तुइल, लख काल वँने मत्यवनिला धकाव लाकामं प्यंकल। तर तुति बेतिमायायात मलासे अभागी मचाया ख्वाले लात। अले मचा ख्वया हल। चक्रमान सुउँक हानं दँव वँन।

ज्ञानशोभा भुतुलिस वंगु मांया ख्वाल स्वव वँने धकाव खव। तर अन घटना मेवगु हे जुया च्वन। यखाना सिना च्वंह्म मां खँनाव ग्यानाव याकनं बउम्हसया थास वँनाव "यव ब्वा ! यव ब्वा !! मां गलपतें खिपतं चिनाव यखानाव च्वँन। तर बउम्ह कुम्भकर्ण थें दँना हे च्वँन।

म्हपूजाया (न्हुलगु दँया) दिने उखे छेँस च्वंपिनि गुली लहर याना च्वँन। थुखे मचातय सिइम्ह मां घसपुनाव शोक याना च्वँन।

जिगु सँछं गय् न्यन्य मयल ?

—भाजु ध्रुवकृष्ण 'दीप'

पासा, जिगु सँ छं गय् न्यन्य मयल!
सोसः व ख्विन्हुं धैर्थं छ विकल
छु-छु दु मने छं गय् कन्य मवल
थुकथं जीवन ज्वी गय् सफल!

युगया सललाह नं न्यन्य मयला ?
कि त छ काललिस्य ल्वाय्फुम्ह जुलला!
वीर खः व वया चक्र दु तः चा
क्यन कि छ वया दुन्य छु ज्वी छं मचाः

दुख-सुख पा कया न्हाइगु थ्व जीवन
फाय् फैमखु छं न्ह्यागु याःसां थन
निगुलिस्य नं वया नाता अछिन्न
भाःपी उकिं भि निगुलि थ्व सम्म

अतीतयागु हुँ शीर्णगु सपना!
हय् गुली हे कि चां-न्हि जपना!
च्वना जा थय् बरू ज्यू याय् कल्पना
गुलि दु उकी का रे, न्हुन्हूगु सपना!

काल काव्वी काय् सुखया जग हय्
धैगु छँगु वा मुख्य थ्व ध्येय ला!
पीर - शीर फुक दूर पुना व्छय्;
हाइ सुखं म्वाय् धैगु यत्न ला!

नैतिक बन्धने मिसा

——भाजु बाबुपासा ।

Women name is trouble ठीक खव । तर मिसापि जक मखु, झीपि नं दुखी, झीगु देश दुखी, झीगु समाज दुखी, झी मचात दुखी । झीगु गृहस्थी–जीवन दुखं जाया च्वंगु दु । झीगु संगाती झीगु हे शत्रु जुया च्वँन । झीगु रीति रिवाजं झीतं तुं प्यंकाव बस्वाना च्वंगु दु । झी ग्वतुले धुंकल । आव ला मजिल, छेँल ल्हुनाव झीसं थस्वये माल–थ्व जुल फुक्कसयागु खँ खव । तर झीसं मिसापित गन्यवगु बन्धने तया तयागु दु । परन्तु दकसिबे क्वातुगु खिपत नैतिक बन्धन खव । मचा–छुउ तोलताव ल्यासे जुये साथ छेँयागु लुखां पिहां वये दइ मखु । इमित छेँस दुने हे कुँना तइ । ह्रानं इमित पदँन्हु बिया व्छत धायेव इपिं ससलयागु छेँस कुंना तइ । फरक केवल थवपिनिगु छेँस जुउसा मां. बउ, दाजु, किजापिनिगु बन्धने; बिया व्छव थास भाल्त, ससल-बउ, माजुपिनिगु बन्धने । थवपिनिगु छेँस म्ह्याचया रूपेसा बिया व्छव थास भलिया रुपे । मिसापिनिगु थ्व बन्धन दंदंयागु खव । इमित फुरसत धयागु गुबेलें नं मदु । इपिं मिसापिसं थवपिनिगु कैदखानाया दुने सुचु पिचु यायेगु, लख कायेगु, थल बल सिलेगु माजु, बाजु, किजाभत, केहेँभत व भाल्तयात खुशी याये माव अर्थात सेवा याये माव । थुपिं तं चाल धायेव लिथु इया बिइ धयागु धन्दा; ह्रानं मचा बुल धायेव मचायागु खि व चो का । गनं गनं ला थ्व नं चलन दु कि अन छेँयापिं फुक्कसया मनयेकं इमि नये मजिउ ।

गथे जेले दुने च्वंम्ह पुलांम्ह कैदीयात, न्हुलम्ह कैदी वल धायेव न्हुलम्ह कैदीं पुलांम्ह कैदीयात नायक याइ, अथे हे तुं छेँस न्हुलम्ह भलिमचा हल धायेव उम्ह भलिमचाया नायक ताभत जुइ । अले व छेँया भार छुं हटये जुइ । तवधिकम्ह भलिमचां चिधिकलम्ह भलिमचाया उपरे शासन याइ । अले वयात रोकटोक यायेगु नं छुम्ह जुजुं वँनिइ ।

नैतिक बन्धने प्रत्येक मनुखत च्वँने माव, अयेसां नैतिकतायागु आदर्शया नं सीमाना दु । थ्व सीमाना पुइक सुं मनुखत वंन धालसा वयागु जीवन हे भार सिबाय मेवगु जुये फइ मखु । छु व नैतिक बन्धनं झीत एकदम पवित्र यातला ? छु झीगु दुने कमजोरी व खराबपना मदुला ? युगयागु सभ्यतां झीत पिखेँ चिना हया च्वंगु दु । झीगु कठोर नैतिक बन्धन चबुबुं वँना च्वंगु दु ।

झीगु सामाजिक जीवने तचोकं हे दबाव वया च्वंगु दु । न्हुलम्ह भलिमचायात सुं नाप खँ तकं ल्हायेगु हक मदु । थव भाल्तया न्हवने नापं क्वछुनाव खँ ल्हाये माव । थ्व सम्बन्ध बिस्तार बिस्तारं पुलां जुया वँन धायेव तिनि जक मे–मेवपिं नाप खँ ल्हाये दइ । ततवधंगु छेँयापिं मिसापिसं गुगुं अवस्थास नं सु नापं खँ ल्हाये मजिउ । परन्तु साधारण घरानायापिं मिसापिसं माला वंन धालसा जक थ्व नियम चफुये दइ । मां-बउनं जक मखु फुक्कसयानं सिउ पतियागु आदान प्रदान मिसा व मिजंया दथुस बांलाक्क चलये जुउ, अथेसां पतियागु आदान प्रदानयात वास्ता मयासे म्ह्याच मचा नाप खँ ल्हाइ धयागु म्ववम्ववगु शका याइ । थुगु प्रकारयापिं नं थन मनुखत दु । थुगु पहयात भद्रताया चि धकाव ला सुनानं धाये फइ मखु ।

मिसापित गुली जकड़ये यानाव त्यलाव बन्धने तइ, उली अपोल इमिसं बिरोध यानाव गलत ढ़ंग ज्वँनिइ । इमिगु मने थ्व दुहां वँनिइ मां–बउनं जिमित पत्यार मयाव जिमिगु आत्म सन्माने तवधंगु धोका बिया च्वँन । थुकथं सबसिउपिं मिसापिसं तचोक सुख मदयेकइ । थुकिं यानाव अपाल मिसापिं मभिगु लँ वँना च्वंगु खँने दु । झीगु अनुचित ढ़ङ्गं तं ववपिं मिसापिसं थवपिनिगु सभ्यता व आदर्शयात तिलाञ्जली बियाव पाश्चात्य सभ्यतास वँनाव प्रजातन्त्रयागु दुरूपयोग याना च्वँन । थुकिया कारणं

छेँस न्ह्याबेलें ल्वापु दया च्वँन । इमिगु भविष्यनं अन्धकारमय जुया च्वंन । अये नं थनथापिं सुं सुं मिसापिसं थ्व मथुउनि । इमिसं उबेले हे तिनि थुइ, गुबेले थवपिनिगु योवनं [illegible] [illegible] मालिइ । थुजोलपिं मिसापिं गुण्ड़ातय नं यइ मखु [illegible] येसां वयागु बांलाकगु योवन दुगुलिं जक थु इल [illegible] यइ । गुबेले व मिसायात तोलताव निपलाख लिचिलिइ अले वया मनं धाइ–"व मिसा बदमाश, रण्डी, नीच खव ।" छु व मिजं नं वयात मतिना याइ ला ? असम्भव, गुबेलें नं थ्व खँ स्वागत याये फइ मखु ।

गुबेले तक भीसं इमित अनुचित दवाव तया तइ, उबेले तक इमिगु उत्थान जुये फइ मखु । आव झीसं थवपिनिगु छेँस समयानुसार थवपिनिगु व्यवहार हियेके माव । गुली भीसं इमित शंका म्ह याइ, उली हे इमिगु बानि भिना वइ । गुली अपाल इमित कृत्यत्ताव, दबे थानाव बन्धने जकड़ये याना तइ, उली हे अपोल इमिसं मभिगु ज्या याना वँनिइ । यदि भीसं इमित बिचार पूर्वक व सहानुभूति पूर्वक समझये बुझये यात धालसा इमिस भीसं अवपुक्क भिगु लँ थके फइ । चाकुक्क, साक्क, भिक्क बांलाक्क, [illegible] खँ न्यंकां गुली भिक ज्या जुइ, उली कृत्यलां याये फइ मखु ।

बाल्य काल निसें भिं भिंगु शिक्षा बियाव; दाजु, किजा, तथा सज्जनपिं पासापिं नाप खुलेआम खँ ल्हायेगु, बिचार [illegible] बिल यायेगु अवकाश बिल धालसा इमिसं गुबेलें सु नापं खुयाव सुलाव ख ल्हायेगु इच्छा याइ मखु, नाप नापं इमित थ्व नं ज्ञान दइ कि इमिसं भिं मभिया नं छानबिन याये फइ । छेँस भीसं कड़ा नियमया बन्धन दयेकाव स्कूल, कलेजे म्ह्याच मचातयत ब्वंका तवगु खँने दु । थुजोलपिं मिसा मचात छसे स्कूल, कलेज यें न्यावगु स्वतन्त्र वातावरणे ब्वंना च्वँन; मेवखे इपिं हे ह थवपिनिगु छेँयागु बन्धने जकडये जुया च्वँन । थुकथं स्कूल, कलेजयागु स्वतन्त्रता व छेँयागु पुलांगु ध्वगिइगु बन्धनं यानाव गुलीमछि मिसा मचात स्वतन्त्रतायागु अनुचित ढङ्ग छचलाव स्यँना वँना च्वंगु दु । यदि इमित उचित ढंगं स्वतन्त्रता बिउगु जुउसा छु इमिसं थवपिनिगु स्वतन्त्रतायात अनुचित ढंगं छचलिइला ? प्रजातन्त्र वये साथ छन्हु छम्ह मिसां थ्व नापं धावगु न्यँने दु–"छु छम्ह मिजंनं पिम्ह कलात तये जिउसा, जिमिसं पिम्ह भाल्त काये मजिउला ?" आव बिचार याना दिसँ–थ्व छु जुया ववगु खव । पञ्जले युग युगं निसें कुँना तवम्ह भंगलयात तोलतु बेले ब्वया वँनाव परखाले न्यानाव कुतु ववगु थें सिवाय थ्व मेवगु ला धाये फइ मखु । यदि मचां निसें व मिसा यात मां–बउनं बांलाक्क व्यवहार यावगु जुउसा गुबेलें व मिसां अथे धाये फइ मखु । थ्व दोष व मिसायागु छकाव जा याये जिइ मखु, परन्तु वया मां–बउयागु ला जरूर हे खव ।

नैतिकता धयागु मिसापिंके जक मखु, प्रत्येक मानवयाके अवश्य दये माव । तर नैतिकतायात अनैतिकता पाखे यंकवगु नैतिकता खँनाव धालसा अवश्यं लिचिले माव । मनुखं थवपिनिगु नैतिकताया लागी गुली दुखकष्ट सह याना च्वंगु दु । समय, परिस्थिति अनुसार नैतिकता नं हिला वँनिइ । सुं मिसाया सुं मिजं नाप प्रेम दु, तर व मिसायात बल जबरजस्ती मेवम्हसयात हे बिया व्छयं स्यन धालसा व मिसां उगु नैतिक बन्धनयात थफुनाव पिहां वयेगु हे नैतिकतायात बचये यायेगु जुइ । छाये धालसा वयागु परिवारं वयात अनैतिकताया लँ यंके त्यंगु दु ।

× × ×

हलुख

—भाजु चन्द्रमान श्रेष्ठ

'हलुख' धायेवं झीसं सिउ कि ध्व छुचुं थें व स्हासुगु क:नि चुं थें न्यावगु चिज खव। विशेष यानाव ध्व के, तरकारी व अचार आदि नयेगु नसास तयाव नइगु छगुलि प्रकारया मसला हे खव।

हलुख पालु थें हे बुइ। थुकिया स्वंगुलि अवस्था दु। छगुलि 'कांच हलुख' (हलुख लिनाव मगंनिगु) खव। थुगु अवस्थायागु हलुखयात पालु थें निनाव मसला नापं तुं छचलिइ। थुकिया निगुलिगु अवस्था खव 'कुति-हलुख' (गंने धुंकुउगु कृति कुतिगु अर्थात पाँच पाँचगु)। थुगु अवस्थायागु हलुख प्राय: नसास मछचव, छच हे छचवसां 'काँच हलुख' थें। स्वंगुलिगु जुल 'धुल–हलुख', गुकिया नां हे केवल हलुख जक जुया च्वँन। थुगु अवस्थायागु हलुखयात चिया नाप नापं छुनाव व मिइया पलेसा क्वयेकाव नसास छचलिइ।

हलुख नं मलिभता, लाभा, तेमुलि, कताबसि थें तुं मसला हे खव। मसलाया नाप नापं ध्व नं छुइ। हलुख मसलाया जुजु अर्थात मालिक हे धाकसां ज्यू। चि‍ला'वादशाह हे जुल। ख न खव हलुख मदयेकं छुं मसलाया विशेष महत्व मदु। बरु पालु मदुसां ल्याख मदु, मलिभता मदुसां ल्याख मदु ; अथे हे मे-मेवगु मसला मदुसां नसाया इज्जत वँनिइ मखु। हलुख मंत धायेव ला नसाया जात हे वँनिइगुका। अथे धकाव न थुकिया छुं विशेष सवाद हे दु। हलुख मदुसां सवाद छु पाइगु मखु। भी हलुख छुनाव नया च्वँनगु ब्रानि जुउगुलि जक हलुख मदुगु जुल धायेव "नयेला मनयेला, साइला मसाइला" जुयाव मने हे गथेखेसे बँनाव मिखा लुमदनिइगु। अथे धकाव यक्को नं ध्व तये जिउगु मखु। हलुख अपोल जुल धायेवं ला म्वालका, उगु नसाया जात्रा हे न्याइ (वाये ह्यव, फाये ह्यव जुइ)। चि मदुसा न्यालुइ, मलिभता मदुसा पालु सवाद म्याहे दइ मखु, अथे हे छु छु मसला मंत उगु उगुया सवाद पाव जुजुं वँनिइ। तर, हलुख मदुसा हलुखया सवाद पाव जुइ मखु, अथे नं थुली धालसा अवश्य जुइ कि नसा नयेगु लुयेखाइ मखु, न उगु नसाया शोभा हे दइ। गथें हि मगावम्ह मनुखया ख्वाल हिसि दइ मखु, अथे हे ध्व हलुख मदुगु चिजया शोभा मदु। मसला यक्को छुना तवगु दुसां मदुगु थें हे भास याइ। नया स्वत धायेव तिनि मसला छुना तवगु दु धकाव सियेके फइ। विशेष यानाव हलुखयाके ध्व छगुलि मि... लुदंकेगु शक्ति दु, गुगु छुं हे मेवगु मसलायाके मदु। छुं छुं हे मसला छुना मतवसा नया स्वये बेले मसाकसां हलुख छुत धायेव स्वये हे लुयेखाना च्वँनिइ। नयेला नयेला धयाथें जुया च्वँनिइ। ध्व हलुखया गुजोलगु 'हलुख सवाद' खव ? गुबेले तक झीसं नसा नया स्वई मखु, उबेले तक उकिस मेवगु मसला दु धकाव मिखां तिफ्याये थाकुइ। नया हे स्वये बेले सिइगुला खँ हे मखु। हलुख मदुगु जुल धायेव नया हे मस्वसें तुरन्त हलुख हे मदुगु, छु साइ ?' धकाव आलोचना याये धुंकइ। हलुख दुगु जुल धायेव 'साइ ख्वाल वव !' धकाव प्रशंसा याये धुंकइ।

वास्तवे हलुखया छुं सवाद मदु—ध्व फुक्कसयानं सिउ। हानं अ... जुल कि सत्यानाश जुइगु ध्व नं सि हे सिउ। अये नं ल... उपायेचोकं महिमा छाये ? मनुखं हलुखयात ... ोलमंके छाये मफुगु ? हलुखयात तिरष्कार याना... ...ये थास मेवगु छुं पिउसा अवश्य नं छता बस्तुया छुं भचासां अपोल उपभोग याये दइला ?

मनुख स्व... न सौन्दर्यया पूजारी खव। अज्ज महा पूजारी धालसां ... । प्रकृति उलीमछि शोभा बिया तवगु दु, उलीं लुमदंसे नाना दुख सियाव न्हेपु नायेकाव अनेक यानाव थां थुलीमछि श्रृङ्गार सामान (सम्हा: जोलं) भीगु दैनिक आवश्यक जक मखु अत्यावश्यक याये धुंकल। अये नं गावगु मखुनि। न्हापा...गु ब्वसा आवयागु ब्वसास गुली पाये धुंकल, हानं लिपायागु ब्वसास गुली पाई तिनि ? तिसा वसत जक मखु, च्वँनगु रहन सहन, चाल चलन फुक्क हिला वया च्वंगु दु। मनुख थुली तक सौन्दर्यया पूजारी खव कि धयां छु चाव ? नयेगु नसा, गुगु नल कि फुत, अन्यावगु नसास नापं सौन्दर्य मावगु। हलुख मंत धायेव नसाया सौन्दर्य मदु। न व नसाया विशेष महत्त्व हे दइ। अले व वस्तुयात उलीं तुं वहिष्कार नं याइ। जावा निगितं हलुख यानाव कवाफया बहिष्कार जुइगु। स्वया

दिसँ फये फुगु खँ ला ? दांछिया हलुख मदयेव तकां तकांया नसाया बेइज्जत जुइगु । कवाफया हे बहिष्कार ! खसिया कवाफया अस्तित्व हलुख । ला ला ला हे जुल । थुकियात घेल चिकं व अनेक मसलाया तेवां कवाफया फुईंवइ । तर, थुकियात हे मययेकेगु शक्ति हलुख छफुतीस दु । धारे हलुख ! हलुख हलुख हे खव । धाथें हे हलुख ।

हलुख फुक्कसं मात्र । अर्थात हलुखं छुकियात नं यव मयव याना तवगु मदु । गुकिसं मलिभता छुये मजिउ, गुकिसं पालु । अथे हे गुकिसं छु, गुकिसं छु छु । तर हलुख न्ह्यागुलिस छुउसां जिउ । हलुखया निंति फुक्क बरावर, छुं मपाव । आलु जाबा हे छाये मजुइ हानं कवाफ हे थजु ।

मनुखं सौन्दर्यया मेवगु फुक्क बस्तुके नं छुं न छुं युग व समय अनुसार हिला व्छव । परिवर्तन याव । तर थ्व हलुखे गुवेलं हे परिवर्त्तन धयागु मजुउगु थ्व छतास धालसा ताजुब ! उली हिले फुम्ह व हियेके फुम्ह मनुखं जाबा हलुखयात गथे परिवर्तन याये मफुल ? अथवा छु कारणं परिवर्तन मयात ? अहँ थुकिया लिसल बिये थाकु।

हलुखयागु गुण मानव मात्रया निंति अत्यावश्यक खव । हलुख थें न्ह्यावम्ह जुजु मदयाव हे संसारे थुलिमछि हाहाकार जुया च्वँन । हलुखया थें न्यावगु नीति संसारे सनानं ज्वँने फत धालसा व चक्रवर्ती हे छाये मजुइ ? यदि हलुख थें फुक्कसयातं समान दृष्टि स्वयाव् इमिगु इमिगु सिद्धान्ते हस्तक्षेप मयावसा । न्हेवनेसं खँने दुगु हे स्वया दिसँ–छखे पूंजिवादसां मेवखे साम्यवाद हानं गनं साम्राज्यवादया नाप छु छु वाद, छु छु वाद । फुक्क मसलाया अस्तित्व हलुखे च्वं थें फुक्क वादया अस्तित्व हलुख-वाद ज्वँनाव संसारे ज्वँने फत धालसा व हलुखवादयात स्यंकेगु छु वादया तागत धाव ? लाभा नदुसां जिउ, पालु मदुसां जिउ, अथे हे मे-मेवगु न्ह्यागु मदुसां छुं मस्यं । मिखा लु हे दं । अथे हे साम्यवाद मतं छु ? साम्राज्यवाद मतं छु ? पूंजिवाद मतं छु ? मेवगु छु छु वाद मतं भीत छुं आपत्ति मदु । हलुख-वाद मदयाव धकाव खिफाये खिफाये जुया च्वँन । विश्वे शान्ति मजुया च्वंन । यदि हलुख–वाद दुसा गथें मनुखं हलुखयात परिवर्त्तन याये मफु, अथे हे हलुख-वादयातं नं स्यंके फइ मखु । विश्व-शान्तिया निंति हलुख–वादया आवश्यकता दु ।

का जि ला छु खँ च्वये मागु खव, छु खँ च्वया च्वँन । मयेल आव हलुख धाखे हे मिखा व्वये ।

हलुखया सृजना गुबेले निसें जुल ? नेपाले गुबेलें निसें नयेगु बस्तु नसास तयाव नयेगु यात ? थ्व अत्यन्त हे सियेके बहगु खँ खव । भीसं अनुमान याये फु कि मनुखं बुकाव नये जिउ धयागु हे मसिउ बेले आव थें कचीसां हलुख तयाव उबेलेयापि मनुखं नल अवश्य खइ मखु । हानं बुकाव नये सयेवं तुं हलुख तयाव उबेलेयापि मनुखं नल नं अवश्य खइ मखु । विचार हे यायां वँन धालसा नसा नयाव प्याथ जक जायेकां मगानाव सवाद थुया वव लिसे मसला कथह थें छचले सया वल जुइ । गुबेले मनुखं पुँनेगु व मे-मेवगुलिस शोभा ततं हल, बया सिबे यक्को लिपा नसास नं शोभाया अभाव चासेंलि स्वये बेले बाँलाकेत नाप नापं नये बेले नं सवाद मस्यंक हलुख छुयेगु यात जुइ । थुबेलं निसें हे मनुखं हलुख छुनाव नये सयेकुउगु जुये माव धयागु अनुमान जक खव । वास्तविकता छु खव–थ्व सियेकेगु ला द हे दनि ।

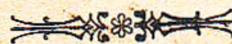
थन थ्व पौराणिक वाखं छपु नं दुथ्याके माव थें च्वं:—

"न्हापा न्हापा लंकास राक्षसतय जुजु रावनया थव जुजु जुउगुलि जन साधारणया नसा नये मयल । अले थुकिया पूर्तिया निंति सवाद मस्यंक हलुख छुनाव नयेगु यात । थुकि यानाव स्वये हे लुं थें ब्यावगु नसा रावनयात साप यल व लोभ वँन । अले वं हलुख–जा सिबे मेवगु नयेगु हे मयात । रावणं थथे लोभ वँना पुसे च्वंक लुँजा नइगुलि मनाप राजदबारियापिनि नं वहे लुँजा (हलुखजा) नये खुब लोभ वँन । तर, नये मजिउ । जुजुं गँना तवगु दु । उकि केवल रावणया नवगु जक स्वयाव लुदंके माला च्वँन, लुदंका च्वँन । अथे जुजुं रावनया व हलुखजा स्वइपितिगु इल चुलु चुलु वँनाव रावण गंसि जुज वल । रावण गंसि जुल धकाव लंकास दक्को वैद्य सलताव क्यँन । सुनानं थथे अथे धकाव छुं लोच लुयेके फुगु मखु । याना यानां मजिसेंलि अन्तरराष्ट्रीय वैद्यत सलताव क्यँन । उकिस नेपालयाम्ह वैद्य नं थ्यँन । अये नं थथे अथे धकावं सुनानं छुं धाये फुगु मखु । तर, अथें लिहां वयेगु ज्यानेपाल याम्ह

वैद्ययात भि मताल। उकिं वं राबयात धाल–छिके विशेष लोच ला छुं मदु, तर गंसि जुउगुया कारण ला अवश्य दये माव। उकिं उगु कारण लुयेकेत छि नाप जुयेगु पिन्हु तकयात उजं बिया दिसँ। थ्व ला छुं तवधंगु खँ हे मखुत। 'जिउ' धाल। थुकथं नेपालयाः वैद्य रावण लिसे लिसे किपालु थें जुयाव वयागु अनुभवं थ्वहे सिद्ध यानाव रावनयात धाल-"छि भपइगु नसास हलुखया प्रभाव यानाव स्ववपिनिगु इल चुलु चुलु वंगुलि छि गंसि जुउगु खव। हानं थुकिया वासल कंकं धाल–"थुकिया निंति बिशेष छुं वासल याये म्वाव। केवल राजदरबारयापित लुंजा (हलुखजा मखु, मसला मदुगु) नके माल। थुकि छिगु लोष च्वत्यंक लाइ।" थुगु अनुभव वैद्यजुयात रावणया नइ बेले तोह मदु तोह चिनाव राजदरबारयापिं हुल हुल स्वव वइगुलि व मेवपिनिगु नसास हलुख मदुगुलि जुउगु खव। वैद्यया थापु कथं फुक्कसयात लुंजा (रावणया नसा) धकाव नकल। अले खखत्र धावगु हलुख सवादं यानाव सुयां हे हलुखजा लुइ मखा। रावण स्वये जिया बल। वयागु लोच बांलाक्क हे लाल। अनंलि उम्ह गोल: वैद्यजुं उकिया सिरपा स्वरूप हलुखया पुसा ज्वँनाव नेपाल आल। थ्व हलुख पुसा नेपाल ... हलुख 'छुनाव नल धायेव सुयां इल चुलु चुल वंगु मखु, नसा स्वये हे बांलानाव लुइ खाइ, नयागु न तिलये यॅनिइ धकाव प्रचार यानाव थ्व हलुखयात नेपालया नसास थास बिल, बिइकल।"

हलुख छुत धायेव इल चुलु चुलु वँनिइ मखु धाइपिं ला द हे दनि। बास्तवे थ्व खँ गुथास तक सत्य खव–थ्व प्रत्येक पाठकं बिचार याय माव। थुकथं बिचार याना स्वये बेले इल चुलु चुलु मवंकेत थजु बा बांलाकाव नं शोभा तयेत थजु, बिशेष यानाव हलुखया प्रयोग जुउ ववगु खव।

आव थौंकन्हे वैज्ञानिक दृष्टि स्वये बेले नयेगु नसास खास यानाव बाउँ पाउँस त्रिचिधिकलपिं किलत दु। इपिं किलतय पाखें मनुख मात्रयात अपाल हे भय दु। उकिं इपिं किलत स्यायेत हलुख छुयेगु याना तल जुइ धयागु नं अनुमान याये फु। छाये धालसा 'प्राय: अपाल हे बाउँ पाउँ हलुख मछुसे मनव। जाकि, छो, आलु, आदि हलुख मछुसें नइपिं नं दु। थुकथं बिचार याये बेले हलुख छुयेगु नसास च्वंपिं किताणु निवारणया निंति हे खव धयाथें च्वँन। अथे हे खव धयागु जुउसा इल चुलु चुलु वंनिइ धयागु खँ गन व्छयेगु ? ख नं खव तुसि कचीकं नइ, लई कचीकं नइ, लाभा कचीकं नइ, यदि हलुख मदयेव इल चुलु चुलु वँनिइ धयागु खवसा तुसि, लई, आदि कचि नयेव हे इल चुलु चुलु वँने मावगु खव। थथे नं ला मजुउ। हानं हलुख छुनाव साक्क स्वये हे लोभ वँना पुसे च्वंक नल धायेव स्वभावं हे इल चुलु चुलु वँने यव। थथे बिचार याना स्वये बेले हलुख छुयेव इल चुलु चुलु वंनिइ मखु धयागु ख हे मखुत। हलुख दयेमा बा मदयेमा कंपिनि लोभ वँना पुकं नल धायेव इल चुलु चुलु वनिइगु धालसा खव। हलुख बास्तवे नसास च्वंपि किल स्यायेत स्वास्थ्य रक्षाया निंति थौंकन्हे थास थासे डि. डि. टि. प्रयोग याव थें तुं प्रयोग यावगु थें च्वं।

पाखन

स्वयम्बर

—भाजु, तिलक प्रकाश

रमेश व कमला निम्हसया न्हापा हाईं स्कूले च्वं बेलसं निसें हे बांलाक्क परिचय दु। रमेशया कमला सहपाठिका न खव। उकिं इपिं खूब जाव। रमेश जक S. L. C. पास जुइ धुंकाव कलेजे ज्वाइन जुउ वँन, कमला धालसा छें मञ्छवगुलिं वँने मखं। तर, अथे जुउसां थौं तक नं कमलायागु छेँस रमेश व रमेशयागु छेँस कमला वँनिइगु चलन द हे दनि। छें पाखें नं इमित उली हे स्वतन्त्रता दु। इमिगु गुह्य खें आव तकं सुयातं शंका तक नं वं थें मच्वंनि, छाये धालसा इपिं वहे छगुलि त्वालया जवला खवला जुया च्वँन।

"रमेस ! रमेश !!"-निरञ्जन सलतु सलतुं थहां वल।

रमेश पिहां वँना वल। पिने सुं मदु। म्हाइपुसे च्वँनाव छेँस लिहां वयाव सफुलि स्वया च्वँन। थौंकन्हे रमेशया थास कमला मववगु नं तवन्हु हे दत, छाये थें कारण रमेशं सियेके मफु। उकिं थौंकन्हे रमेश तचोकं हे निकदार जुया च्वँनिइगु। उकिं निरञ्जनं सलतुउगु नं वं मताव।

"रमेश ! रमेश !!"

रमेश अथें च्वँनाव-"ओहो ! निरञ्जन ला ? दुहां वा।"

फयतुतुं निरञ्जनं न्यँन-"छु याना च्वँना ?

"अथें का, छु याये ? गन वँना वयागु ?"

"छं थास हे छकोल वये धकाव वयागु।"

"छाये, छुं विशेष कारण दुला कि ?"

"दु"

"छु ले ?"

"अँ, जि पिन्हुं स्वयम्बर याव वँने त्यँना। छ छम्ह थासा वारे।"

धाथें खवला ?"

"खव धया। नकतिनि ७।८ म्हः पासापिंत हा-पति इँना वया। का ना, स्व छंत नं छगुलि।"

रमेशं उत्सुकता पूर्वक न्यँन– "गन च्वंम्ह ले?"

"श्राम हे का छिमि थास च्वंम्ह कमलाचा।"

रमेश झसंग वन – सिमां कुतु ववम्ह थें, मानो वयागु हृदयाकाशे मि – मलख हे जुत। वया मने अनेक तनेकगु संकल्प विकल्पया सरिता न्हचाना वल। वं निरञ्जनयागु न्हेसलया लिसल नं मबिउ।

निरञ्जनया छु नि छु, छाये धालसा इमिगु खँ वं छु सिउ। हानं निरञ्जनं न्यँन—"न्हैला रमेश !"

रमेशं वाकु छिनाव नुवात — "जि ला मछाव, बा ! मेवपिं न्हचाम्हसां ब्वँना यंकिरे। स्व, बरू माफ या।"

निरञ्जनं हानं न्यँन —" रमेश ! मेवपिं जि सु ब्वँना यँने ? जि थौं छगुलि जिउयाम्ह पासा दुसा छ हे छम्ह जक दु। उजोल थास बांलाक्क मेल मदुपिं नं ब्वँना यँने मजिउ। न्हैला, रमेश ?

रमेशया छु धाये न छु धाय जुल। हानं वयात प्रतीत जुल अले वयागु मने हाकुगु सुपाँच न्हचाना वल — थुली हे जुयाव, बेईमान ! थौंकन्हे जि थास मववगु जुइका। न्हापा लिपा जुउसा पिन्हुस छकोल ला मदिक्क वइम्ह। निरञ्जनयागु आग्रहयात इन्कार यायेगु नं वयात तचोक्क सुख ताल। थवगु मनं धालसा 'हुँ जिउ' धा हे मधाव। तर मजबूरी साथ निरञ्जनयागु आग्रहयात स्वीकार यायेगु बाध्य जुल। अले रमेशं मिखा तिसिनाव लिसल बिल — "दये।"

निरञ्जन हर्षं प्रफुल्ल जुल। रमेश जक किंकर्त्तव्य विमूढ जुल।

रमेशया कमलां थुली याइ धयागु म्हगसे हे मखं। हनिइ चा ला कमला व निरञ्जनया स्वयम्वर जुइगु जुल। उकिं रमेशया मने तचोकं हे धलि - बँजि वाल।

वयात थ्वहे छगुलि न्हेसल वयाव कुत्तुकुला च्वँन कि – थवम्ह प्रेमिकाया सुं मेवम्ह नापं स्वयम्वर जुइ थास दर्शक अथवा लमि जुयाव वँने मांवगु - हरे ! गुजोलगु जिव थौं दुर्दिन ववगु ? थुजोलगु बखते लाक्क कमलापि थास च्वंम्ह कांछिचिया केहेँचा वयाव पति छपति बिये हल । रमेशं निश्चय यात — थ्व पक्का कमलांचिगु हे खइ । तिइजक प्वला स्वत ।

श्रीमान रमेश,

छित: नाप लाये धकाव जुयागु तवन्हु हे दत । छें जित पित व्छया महवगुलि आव तकं नाप लाये मखँन । थौंकन्हे जित: तवधंगु हे समस्या छगुलि वया च्वगु दु, गुगु समस्या ममाधान यायेत अले भतीचा छंकाव हे छिगु उपस्थिति आशा याना । हानं जि छित: भिपचि जोडय्गे यानाव धाये कि जिगु हृदय-क्रण्डण, जिगु दामि ववगु दु:ख, हृदय – आर्तनाद न्यँनिइह्म जि खँना छि हे छह्म जक । थ्व अंतिम चान्स खव, मभाये मते । मभाये हे मते !!

छिह्म सहचरी,
कमला ।

पति ब्वँब्वं हे रमेशया मने झन दुष्कल्पना जक सिवाय मेवगु छं नवगु मखुत । मिखां छुं खँने मदया वँन वया । ह्लापा रमेशया कमला पाखे गुली आशा व विश्वास दुगु खव, व थौं छुं हे मंत, निराश जुल । कमलां जोर यानाव वा धकाव धया हवसां वं वंनेगु मन हे मयात, वँ हे मवँन ।

बहँनिसया ७।३० ताके रमेश मं मदु मं मदु लतं फिनाव निरञ्जनया थास ँन । निरञ्जनया नं वसतं फिना च्वँने धुंकल । ८।३० ताके स्वयंबरया इल जुया च्वंन । छिबात धकाव रमेश, निरञ्जन व मेवपि पिह्म डाह्म कमलापि थास हे वँन । अन नं फुक्क ठीक जुया च्वँने धुंकुउगु जुया च्वँन । इमित अन थ्यँन कथं हे तले थत व्वँना यँन । बइगले जायेक दर्शकत च्वं च्वंगु दु । रमेशया मन धालमा ि़ड पिइ च्याव, थातये मलाव क्वाकगु द्वाले च्वंम्ह न्या थें । कमलायात नं थत हल । व क्वछुनाव वया च्वँन । रमेशया मन छकोल झसंग वँन, तर कमलां धालसा रमेशयात खंगु मखुनि । कमलायात मण्डपया न्हेवने फ्यतुके हल । कमला हिकु हिकु मिकाव ख्वया च्वंगु रमेशं खँन, थुली जक मखु वं हानं कमलायागु त्वकपुया तवगु ख्वाल खोबि बाल वयाव बें तिकि नंगु नं खँन । अले रमेशया मने कौतूहल जुल ।

रमेशया मुसु तवगु सलं कमलां थयेक थस्वत – वहे रमेश ! रमेशया नं थयेक थस्ववगु पाल । निम्हसयां पिगोल मिखा चुउ लात, अन्तरद्वन्द जुल । इमि निम्हसयां अन्तर हृदये ग्वोबि धाल बाल ववगु थव थवपिसं चाल ।

रमेशया पन दु — अनं दँना वँनेगु । तर पासायागु ख्वाल खूः धैर्य पूर्वक मि – कुं घुतिना च्वं च्वँन । थवगु नुगले जुउगु क्रन्दनयात नं धैर्य भतीचा सांत्वना बिल । अहँ शान्ते मजुउ , जु हे मजुउ ।

बराम्हुया थव मावगु ज्या सिधयेकल । अन जाज्वले-मान यानाव मत च्याका तवगु दु — ठीक स्वयम्वरया किपा काये माव धकाव । कमला व निरञ्जनयात थन । अले रमेश नं निरञ्जन नापं च्वं च्वंह्म दँन । 'का जिल' धयागु ब्रह्म बाक्य न्यँने मात्रं कमलां थवगु पूर्ववत निर्णयानुसार वहे निरञ्जन नापं भुकुहुँ दँना च्वंह्म पति हृदयेश्वर रमेशयात हे थवगु ल्हाते च्वंगु वर – माला क्वखायेका बिल । अले रमेश अजुगति तथा उल्लाष व उमंग उत्कृष्ट जुल । मनुखत चिच्चाव दँन, गंमागोल मचये जुल । गुह्मं पक्क, गुह्मं जागाजाग ।

गय् थें मस्यु !

—भाजु प्रेमबहादुर कंसकार

स्वयास्वयापिं मण्ड़ली जुया धाइपिं ! न्ह्यू थप्पाय धुकीपिं ! फूर्ति याइपिं ! फुरुङ्ग जुइपिं !

जित नं जोश वल । का न्या ना ह्‌या— छगू दर्जन हे । जमयेजुइक माझा तया । पलिइ वना भुतिमालि ब्वये-का । निक्वें चकि चकि वं । घमा मलू । धयाथे यायेज्यू, धयाथाय् फ्वायेज्यू । सिक्क का तोता । पिलिपिलि च्वक ब्वयेका ।

छह्म निम्हेस्यां साँभ यावल । बुलुहुँ आपासिनं हे । तर, थिल कि चट्— कोटे मे पाले थें का । फाटाफाटा फुइं— स्याराराराराररारा; फाटाफाटा फुइँ— स्यारारा-रारारा । गबलें उखे, गबलें थुखे वना बोहरि लीथें लिना-च्वन । न्ह्योने सुं वयेछागु मखु, सुं च्वनेछागु मखु । सकलें चिच्चादनावल, न्ह्यपं सुचुका विसिवन । साँझ यांगि फाटांफुटुं जुयावंन ।

सकस्यां स्यूँ ख्वा । जि हे जक न्ह्यू ख्वा । न्हाय् म्वाकुम्वाकुं, ग्वाय् ग्युप्युं फूर्ति याना ब्वयेकाच्वना । का तोता च्वना— चकि चकि, चकि चकि, चकि चकि । अल्ले धुस्स ! का चबुत । भुतिमालि फाटांफुटुं जुल । जि धया "गथि ब्यनाबन !"

छचाखेरं चिल्लाय्दंक हालाहल— "चट् ! लण्डली चट् !"

सीथें मछाल । पलिइ च्वना ख्वा हे नं क्यनाच्वने मफुत । क्वाहाँ वया । तर, न्हाय्पने थ्वया हे च्वन— "मण्ड़ली चट् !" चिकं तया । मज्यू । पिहाँ वना । मज्यू । अले यांकया छको हाला— "मण्ड़ली चट् !" बल्ल याउँल ।

गय् थें मस्यु !

ख्वःगु नुगलं

—भाजु रामबहादुर 'स्यस्य'

प्रेम मिलनया स्वर्णाकांक्षा
वँन थउँ नुगलया क्षीण जुयाः ।
ल्यनाः च्वँन अथेसां बग्िला धकाः
आश छमू जक छन्त पियाः ॥

पलख भरयागु सुख वःगु जितः
म्वाना च्वंतले त पीडा बियेत ।
घउछिया घटनां स्मृति हड्काः
नुगलय् वळ कःतिं कियेत ॥

ह्मगस धकाः नं लोमने मफुत
ह्मगसय् नं मखं जूगु जित ।
बिरह वेदना दिके जि मफुत
नत जिगु थ्व हाःगु ख्वबि हेऽदित ॥

न्हापाथें आशं स्वां व्हया वःगु
बाफस वयाः फुक्क हायका यँन ।
निराशं जगतय् सुम्य जुयाः
सीगु मनशाय आः ल्यना च्वँन ॥

सम्पादकया लेखनं

नेपालस भाषावार जिल्लाया आवश्यकता

नेपालस जुया च्वंगु विभिन्न शवालया नाप नापं भाषाया शवाल नं छगुलि तवधंगु शवाल खव । कारण मे-मेवगु राष्ट्र थें नेपाऽ नं छगुलि अपालं भाषा भाषीपिं दुगु राष्ट्र खव । अले थन च्वंगु विभिन्न जातिया भाषां समान हक काये मखंनि । थुजोलगु अपालं भाषा दुगु राष्ट्रस गन भाषा समानता मदु अन भाषाया शवाल वइगु नं ल्ववगु अथे हे स्वाभाविक खँ खव । अले थवगु राष्ट्रस थ्व भाषाया शवाल हल यायेगु नं छगुलि तवधंगु ज्या खव । गुबेले तक थ्व भाषाया शवाल हल जुइ मखु, उबेले तक राष्ट्रीय शवाल हल जुल धाये फइ मखु । अथेसा भाषा शवाल गुकथं हल यायेगु धयागु न्हेसल वइ । थुकिया निंतिं भीसं न्हापां नेपालस गुली राष्ट्रीय भाषा दु अले इमिगु ख्वाल-पाल (रुप) छु जुया च्वन सियेके फयेके माव । अपालं यानान नेपालस दुने विभिन्न जातिया थन थवपि-निगु मां-भाषा दु अथे हे थुपिं छगुलि न छगुलि थव थव-पिनिगु थासे बस्ती दयेका च्वंना च्वंगु दु । गथे विशेष यानाव नेपाल गालस नेपाल-भाषीपिं, पूर्व १ व २ नम्बरस तामाङ्ग-भाषीपिं, ३,४ नम्बर व दूर पूर्वे राइलिम्बु भाषोपिं, पूर्वोत्तरे श्यार्पा-भाषीपिं, तराइया दक्षिण पूर्व पाखे मैथिला भाषीपिं, दक्षिण पाखे भोजपुरी अले पश्चिम नेपाल पाखें नं अथे हे गुरूङ्ग, मगर, तामाङ्ग व मे-मेवगु भाषीपिं दु । थुकिस हाकनं थवपिनिगु विशेष स्थान तोलताव मे-मेव थास नं बस्ता दुपिं जातित नं दु । गथे खस, नेपाल व तामाङ्ग । नेपालया ब्याक्क धयाथें बु (शहर) व नगरे नेवाल अले पहाड़ व पाखास खस व तामाङ्ग जाया च्वंगु दु । थुकथं नेपाले विभिन्न भाषीपिं थव थवपिनिगु थासे च्वँना च्वंगु दुसां थुमिगु भाषा अपालं यानाव बोली हे जुया च्वँन तिनि सिबे साहित्य व शिक्षा दयाव भाषाया रूपस थहां वये मफुनि, कारण थुमिगु भाषा न सरकारं थकया बिल न थुपिं थवपिसं हे थकायेत सँन । शिक्षा मदुगुलि थुमिसं थवपित क्रत्यला तवगु अथे हे थवपिं लिपा लाना च्वंगु मखं धालसां जिउ । नेपालस भाषाया रूपे थहां वया च्वंगु आवयात स्वँता हे जक राष्ट्रीय भाषा दु-नेपाल भाषा, खस भाषा व मैथिला भाषा । नेपाल भाषा ला नेपालया उत्पत्ति निसें हे दुगु भाषा जुल, उकिं हे थौं थ्व नेपालया संस्कृति प्रतिनिधित्व याये फया च्वँन । नेपालं उत्पत्ति जुउगुलि थ्व भाषा नेपालया वास्तविक राष्ट्रीय भाषा खव । थ्व भाषा नेपालया मेवगु बिशेष भाषा तामाङ्ग, मगर, गुरूङ्ग, राइ, लिम्बु, श्यार्पा, आदि लिसे जातीय सम्बन्ध दयाव अपालं बल्लाना च्वंगु दु । मेवगु खव खस भाषा, यद्यपि भारतं परिवर्तित जुजुं थ्व भाषा नेपाले दुहां वया च्वँन । थ्व भाषा नं राणाशाहीया इलं निसें तिइजक साहित्यिक क्षेत्रे न्ह्याव वया च्वँन । अले मेवगु खव मैथिला, थुकिया नं थवगु इतिहास व संस्कृतिया पृष्ठभूमि दु । अले थुकिया भारते नं छुं विशेष स्थान दु । थुकथं नेपालया विभिन्न जातिया थव थवपि-निगु मां-भासया छुं प्वाला झीसं सिल । आव स्वये नेपा-लया माध्यम रूप कया च्वंगु छुं विशेष भाषा । थ्व खे खस भाषा, नेपाल भाषा व हिन्दी झोंल लाक्क वइ । नेपाले बहु संख्यक जातिया माध्यम भाषा थौंकन्हे खस भाषा जुया वया च्वंगु दु, थुकिया क नेपाल भासं नं माध्यम भाषाया रूप छुं जातिया दुने कया वया च्वंगु दु, कारण थ्व नेपाल भाषा नेवालतय दथुस जक मखु, खस, सँय, तामाङ्ग, आदि जातिया दथुस नं थु जक थुउगु मखु ल्हायेगु नं ज्या याव । मेवगु अलग अलग भाषीया दथुस माध्यम जुये मफुगां नेपाल भाषी लिसे मेवपिसं नेपाल भासं नं बांलाक्क खँ ल्हाव । अनं हिन्दा भाषा वइ । हिन्दी भाषा छगुलि नेपालया अराष्ट्रीय भाषा जुया नं नेपालया तराइस छगुलि